

DOLGOZATOK

AZ ERDÉLYI MÚZEUM ÉREM- ÉS RÉGISÉGTÁRÁBÓL

ÚJ SOROZAT VIII. (XVIII.) KÖTET

2013

KOLOZSVÁR 2015

ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület,
az Entz Géza Művelődéstörténeti Alapítvány és a Pósta Béla Egyesület közlönye

Főszerkesztő

KOVÁCS ANDRÁS

Szerkesztőbizottság

BAJUSZ ISTVÁN, BENKŐ ELEK, EMŐDI TAMÁS, LÁSZLÓ ATTILA

Szerkesztőségi titkár

DOBOS ALPÁR, MOLNÁR ZSOLT, ORBÁN JÁNOS

Felelős szerkesztő

DOBOS ALPÁR, ORBÁN JÁNOS

Szakreferensek

FORISEK PÉTER, KULCSÁR VALÉRIA, LŐVEI PÁL, MIKÓ ÁRPÁD, RÉVÉSZ LÁSZLÓ, SISA JÓZSEF,
TAKÁCS IMRE, VIDA TIVADAR

Szerkesztőség: 400101 Kolozsvár, Tipografiei utca 12/1. Tel.: 0264-590974
mail: ega@mail.dntcj.ro

E szám megjelenését támogatta:
Bethlen Gábor Alap, Pro Professione Alapítvány, Evoline – Marosvásárhely

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása, 2015
Felelős kiadó: Biró Annamária

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Dolgozatok az Erdélyi Múzeum Érem- és Régiségtárából

Ed.: Kovács András, Bajusz István, Benkő Elek, Emődi Tamás, ... -
Societatea Muzeului Ardelean, 2015

Bibliogr.

ISBN 978-606-8178-95-0; ISSN 1842-5089

I. Kovács András
II. Bajusz István (coord.)
III. Benkő Elek (coord.)

902

Készült a GLORIA nyomdában
Felelős vezető: Nagy Péter. Tel. 0264-431282

TARTALOM

TANULMÁNYOK

Kiss Csaba

Pajzstővises csatok a Kárpát-medencei gepida területeken (az avar foglalásig).....	5
Schilddornschnallen im gepidischen Fundmaterial des Karpatenbeckens	14

Gulyás Edina

Megjegyzések az avar kori Kárpát-medence mellkeresztjeinek kapcsolatrendszeréhez	33
Pectoral crosses in the Carpathian Basin during the Avar Age	48

Gáll Erwin – Laczkó Nándor

Doboka kora középkori hamvasztásos temetőjéről. Néhány gondolat a Kis-Szamos völgye 7–9. (10.?) századi településterületéről	53
On the Early Medieval cremation cemetery in Dăbâca (G.: Dobeschdorf; H.: Doboka). Some ideas on the settlement area in the Little Someş (G.: Somesch; H.: Szamos) Valley from the 7 th to the 9 th (10 th ?) century	72

Sófalvi András

A székelyudvarhelyi Jézus-kápolna	75
The Jesus Chapel in Odorheiu Secuiesc	93

Kovács András

Szilágysomlyó vára a 16. században	95
The castle from Szilágysomlyó in the 16 th century	106

N. Feketics Erika

A darlaci középkori falképek vizsgálata.....	107
Die Untersuchung der mittelalterlichen Wandbilder in Durles	120

Kémenes Mónika

A nagyváradai római katolikus püspökök 18. századi régi rezidenciája.....	121
The 18 th century residence of the Roman Catholic bishops of Nagyvárad.....	141

Oniga Erika

A marosvásárhelyi Református Kollégium főépülete	143
The central building of the Reformed College in Marosvásárhely	168

Visky Mária

Bánffy Miklós újabb arca – két serleg tükrében.....	171
A new image of Miklós Bánffy in the view of two chalices	184

KÖNYVISMERTETŐK

<i>Emlékkönyv Székely Zoltán születésének 100. évfordulójára</i> (Szerkesztette: SZÉKELY ZSOLT), Háromszék Vármegye kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2012, 316 oldal. (Ilon Gábor)	185
--	-----

<i>Rövidítések</i>	189
--------------------------	-----

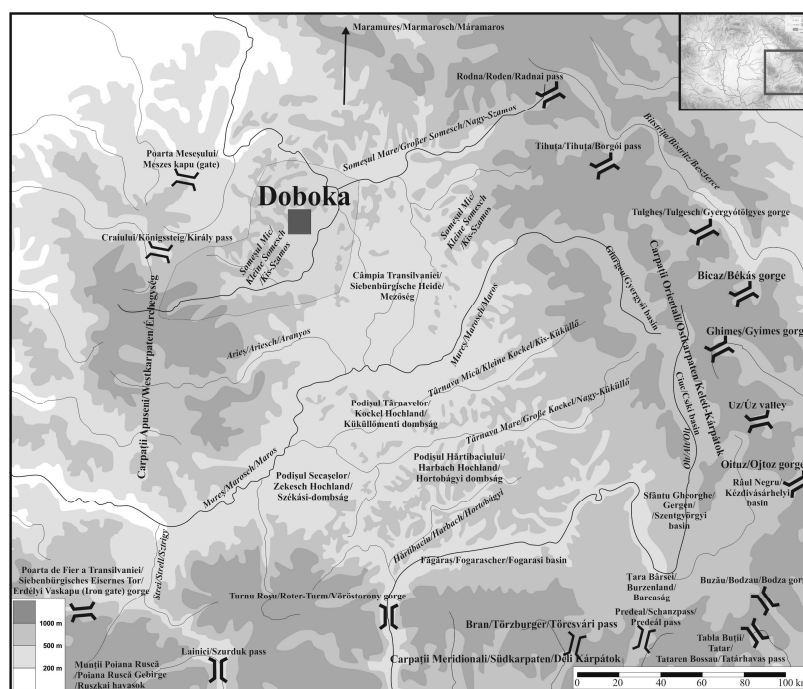
<i>Szerzőink</i>	191
------------------------	-----

DOBOKA KORA KÖZÉPKORI HAMVASZTÁSOS TEMETŐJÉRŐL. NÉHÁNY GONDOLAT A KIS-SZAMOS VÖLGYE 7–9. (10.?) SZÁZAD TELEPÜLÉSTERÜLETÉRŐL

GÁLL ERWIN – LACZKÓ NÁNDOR

A. A dobokai hamvasztásos temetőről (1–2. tábla)

Doboka falu az Erdélyi-medence északnyugati részéhez tartozó Kis-Szamos mikrorégióban, Kolozsvártól 30 kilométerre, északnyugatra, a Lóna-patak mentén helyezkedik el, amely 10 kilométerre innen keletre ömlik a Kis-Szamosba. A falutól délnyugatra fekvő Nagyhegy (529 méter tengerszint felett) egyik oldalhátá igen erősen leszűkítette a Lóna-patak völgyét, amelyet így természetes módon ural. A két domb közé szorított keskeny völgy, körülbelül a falu közepén, élesen elkanyarodik, északnyugat irányban pedig fokozatosan lankásodik. A domb alakja lekerekített csúcsú, hegyesszögű körcikkhez hasonlítható, amely É–ÉK felé mutat. Két oldala 25–45°-os lejtőt képez, kitűnően védhető, a háttérben pedig a Nagyhegynek nevezett dombgerinc emelkedik a maga 529 méter tengerszint feletti magasságával. A kanyar által bezárt területen feküdt az egykori várkomplexum,¹ illetve az előtte lévő korszakban települések, itt építettek számos templomot a kora középkorban, és ezek körül alakult ki számos temető.

1. kép. Doboka földrajzi helyzete a Kis-Szamos völgyében

¹ Első, mondhatni régészeti topográfiai említése, mint elpusztult vár: KÖNYÖKI 1906, 292.

Dolgozatunkban nem térünk ki a dobokai ásatás hosszabb bemutatására illetve annak mozgatórugóira – hiszen ezt más helyen már megtettük² – azt azonban szükséges leszögeznünk, hogy az eddigi Dobokához fűződő kutatásokat nem feltétlenül a tudományosság jellemzi. Azt is szükséges megemlítenünk a várkomplexummal kapcsolatban, hogy a romániai régészetben a Dobokáról szóló művek – néhány kivételt leszámítva – az 1968-as cikkel kezdődően ma is ugyanazon, az Anonymus regényes *Gestájára* épülő, nagyon ingatag, megkérdőjelezhető, 19. századi, nacionalista elméleti konstrukción alapulnak, amely a követhetetlen vegyes érvelés egyik legjobb jelenkori példája.

Dobokán az 1964-től kezdődően kisebb-nagyobb megszakításokkal több mint húsz évig folyó régészeti kutatás során, három helyen fedeztek fel több alkalommal fel-, át- és újraépített templomot (IV. vártérség, A. Tămaș kertje és Boldogasszony templom). Szintén sikerült feltárni a körülöttük létrejött három temető kb. 871 sírját (a legtöbb sír a 11–13. századra keltezhető), a kőkorszaktól kezdődően, különböző időszakokon keresztül egészen a 16. századig használt településrészeket, és telepjelenségeket.³ A Ștefan Pascu által vezetett csapatot a kolozsvári múzeumban található különféle dokumentációk szerint legalább tíz régész alkotta (Ștefan Pascu, Mircea Rusu, Petru Iambor, Nicolae Edroiu, Gyulai Pál, Volker Wollmann, Ștefan Matei, Gheorghe Lazarovici, Ioana Hica).

E lelőhelyeken kívül 1972-ben illetve 1973-ban feltártak egy hamvasztásos temetőrészt is, amelynek közelében gödörházak nyomait is azonosították (amint látni fogjuk, ezek keltezése kérdéses). A rossz minőségű, nehezen értelmezhető, félrevezető dokumentáció alapján az ásatást Petru Iambor, Gheorghe Lazarovici és Ioana Hica régészek vezették. A kis területen és rossz módszerrel (a kutatóárkos módszer hátrányaira már Pósta Béla 1907-ben figyelmeztetett!⁴) véghezvitt szondázó jellegű ásatás során a vártól délnyugatra, 353 méteres tengerszint feletti magasságban, a Branistye/Braniște-patak közelében, Kurt Horedt szerint, 15 szórt hamvasztásos és egy urnás temetkezést tártak fel.⁵

A Nagyhegy és a Branistye-patak felé lankásodó lelőhelyről tökéletesen be lehet látni a Lónya völgyét, és ennek alapján az is gyanítható, hogy a temetőt használó népességnek valahol a környéken, a közelben lehetett a települése. Amint említettük, a domb kitűnően védhető két oldalról, mert 25–45°-os lejtőt alkot, a háttérben pedig a Nagyhegynek nevezett dombgerinc délről majdnem teljesen biztonságot nyújt. Nem kizárt, hogy az „S3”-nak nevezett kutatóárok végében félig azonosított és feltárt gödörház a temetőhöz tartozó telep egyik objektuma volt (2. tábla).

Anélkül, hogy településterületi fejtegetésekbe merülnénk, a település temetőjének helyzete arra enged következtetni, hogy a Lóna völgyében körülbelül ezen a tengerszint feletti magasságban találhatóak a kora középkori települések és azok temetői; ezek feltárása mindenképpen a jövőbeli terepbejárások és ásatások egyik stratégiája kell legyen.

Sajnálatosan egyetlen leletet sem közöltek a feltárt temetőből, még a szórt hamvasztásos sírokból előkerült kerámiát sem, de ennél sokkal nagyobb gondot jelent, hogy napjainkra a leletanyag azonosíthatatlanná vált. Kurt Horedt még látta a régészeti leletanyagot a 70-es években és az 1976-os illetve az 1978-as cikkében megemlíti egy kést is mellékletként, valamint egy avar kori övdísz is, amely alapján a 7–9. századra keltezte a hamvasztásos temetőt.

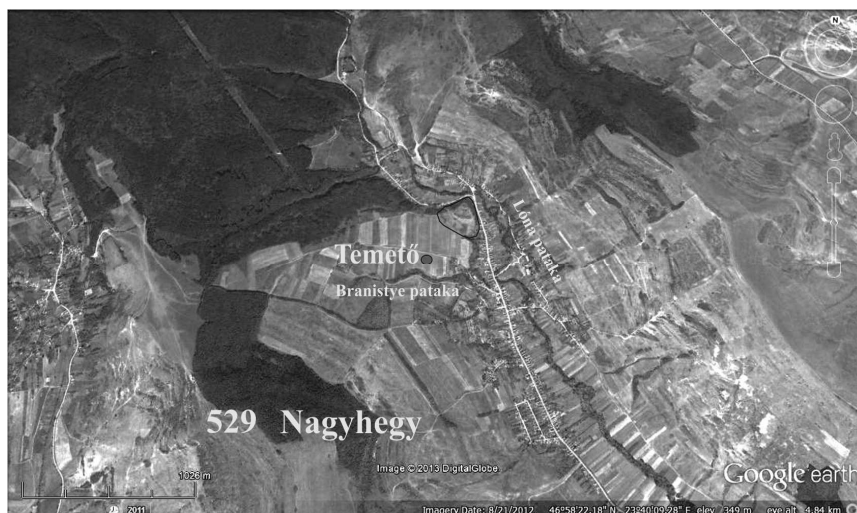
A kolozsvári múzeumban 2012 őszén sikerült azonosítanunk az ásatás dokumentációjának kisebb részét, pontosabban az ásatásról készült 3, 4. és 8. kutatóárok felmérését (románul a *Secțiune* nevezetű szakszóként ismert), az ún. „A” szelvény dokumentációját, illetve egyes részleteket a 7. kutatóárból (2. tábla).

² E tanulmányunkban részletesen kitértünk a kutatástörténetre, illetve ennek hátterére: GÁLL – LACZKÓ 2013, 83–88.

³ A kutatástörténet táblázatát lásd: GÁLL – LACZKÓ 2013, 88, 3. kép.

⁴ VINCZE 2002, 43.

⁵ HOREDTE 1976, 48; HOREDTE 1979, 387, Tabelle 2.

2. kép. Doboka-hamvasztásos temetőjének topográfiai helyzete a Lóna völgyében

Az 1972-ben feltárt 4 méter széles és 10 méter hosszúságú „A” szelvény esetében 6 gödröt azonosítottak. Ha relatívan is, az illusztrációs dokumentációból ki tudjuk olvasni az objektumok számát, az viszont nem derül ki, hogy a mért 1–10 méter számozását keleti vagy nyugati irányból kezdték, és sajnálatunkra éppen ez az „A szelvény” hiányzik az összesítő térképről, tehát topográfiai szempontból nem tudjuk, hogy e gödrök hol is kerültek elő. Talán a K–Ny irányban tájolt, később tovább ástott 1. kutatóárok esetében gyaníthatjuk, hogy eredetileg ezt nevezhették „A szelvény”-nek, azonban ez nem több hipotetikus feltételezésnél. Tény, hogy a kisméretű szelvényben 5 alkalommal regisztráltak olyan gödröt, amelyből égett csontok kerültek elő, de csontokat találtak a kutatóárok közepén is, ahol a gödör kontúrjait nem sikerült megfigyelniük. Öt gödörben figyelhető meg nagyobb méretű csontdarab megléte (1, 3, 4, 5, 6. gödör), amely alapján ezeket szórt hamvas síroknak értékelhetjük. Az 1. gödörben agyagcipókat, illetve az 1. és a 2. gödörben kerámia töredéket regisztráltak. Tehát feltételelesen itt 5 vagy 6 egyén sírjáról beszélhetünk. Sajnálatosan azonban egyik esetben sem leltározták be a csontokat (3–4. tábla).

Ha van „A szelvény”-féle dokumentáció, akkor az 1. kutatóárokról mindenféle információnk hiányzik, az azonban jól látszik, hogy az „A szelvény” nem ér véget, hanem folytatódik (csak a dokumentációjára éppen nem akadtunk rá), tehát ez is megerősíti a gyanúkat, hogy valószínűleg az „A szelvény” később az 1. számú kutatóárok számozást kapta.

A 2. kutatóárokról nem maradt fent, csak a gyakorlatilag használhatatlan profil rajz, amelyről más alig olvasható le, mint hogy három különféle földréteget ismertek fel az ásatók (5. tábla).

Az „S4” kutatóárokban egy csontokat tartalmazó gödör kontúrját regisztrálták, azonban nincs semmilyen garancia arra, hogy emberi csontokról lenne szó. Közvetlenül mellette tárták fel az „S3” kutatóárkot, amelynek végében egy gödörház részeinek nyomai vehetők ki. Amint az a rendelkezésünkre álló dokumentációból kitűnik, a Petru Iambor által a 2005-ös kötetben emlegetett avar övdísz itt nem regisztrálták (vagy pedig nem tüntették fel a milliméteres papíron – kérdés csak az hogy akkor hol tüntethették fel?),⁶ amelynek talán a legfontosabb keltező értékű lehetne akár a temető, akár a telep használatának szempontjából. E két kutatóárokról hasonlóképpen használhatatlan profil rajzok is készültek (6. tábla).

Az „S7” kutatóárok dokumentációjából csak részletek maradtak meg. Az egyik ilyen részlet a kutatóárok 31–37 métere közötti dokumentáció. Sajnos ebben az esetben (is), nehezen értelmezhetők a

⁶ IAMBOR 2005, 157.

gödörház nyomai és főleg a benne regisztrált régészeti aspektusok. Közvetlenül a gödörháztól északra egy kerek formájú gödör nyomait láthatjuk, amelyből – a dokumentáció alapján – nagyon kevés „égett csont” került elő (7–11. tábla).

Az „S8” kutatóárokban négy gödröt regisztráltak, amelyek közül kettő szórthamvasztásos sírgödörre. Nem egyértelmű a 4. számú gödör funkciója, illetve azé, amelyet az ásatók 1. számmal jelöltek, hiszen eléggé nyilvánvaló, hogy ebben az esetben kérdéses régészeti objektumról beszélni. A 2. gödörben csontokat és vaskarikát, illetve a 3. gödörben csontokat találtak (12–13. tábla).

Az „S10” kutatóárokra csak feljegyzések maradtak meg. Így, a 32,20–34,70 méterek között egy gödörház került elő, ezzel kapcsolatban csak Iambor plastikus leírását idézhetjük. A gödörházból, Iambor szerint, 9. századi kerámia ismert, azonban a leírás alapján ez a kerámia lehetett akár 11. vagy 12. századi is (nem indokolja meg a keltezését).⁷ Ugyancsak Iambor leírása alapján a gödörház közvetlen közeléből egy 1,40 m átmérőjű és 0,48 m mélységű gödörben elhamvasztott csontokat és szénréteget regisztráltak.⁸

Még egy gödörházzal vannak ismereteink: a 6. kutatóárból került elő, sajnos azonban többet erről sem lehet tudni.

A rendelkezésünkre álló dokumentáció alapján tehát kilenc vagy tíz hamvasztásos sírgödör került elő, amelyből „égett csontok” – és a dokumentáció alapján – „csontok” kerültek elő (illetve ehhez számítható Iambor leírása alapján még egy feltételezhető gödör is). Hogy ezen gödrök közül melyik volt szórthamvas temetkezés illetve melyik nem, az továbbra is kérdéses. Antropológiai elemzés nélkül továbbra is a sötétségben tapogatózunk. Kurt Horedt azonban az 1976-os művében 15 szórthamvasztásos és egy urnás temetkezést említ.

Amint látjuk, a bemutatott leletanyag gyakorlatilag nem keltezi a temetőt. Keltezésében két dologra alapozhatunk, amikor a temetőt a kora középkori hamvasztásos temetők sorába illesztjük:

1. Kurt Horedt a szórthamvasztásos temetkezések mellékleteként említi az „avar” övdísz;
2. Előkerült egy hamvasztásos urna is az 1973-as ásatás során, amelyet az akkori erdélyi régészet kiválósága nem helyezett volna a 7–9. századra, ha nem tartozott volna e korszakhoz!

Természetesen a sok kérdőjelet a temetővel, pontosabban a datálásával kapcsolatban tovább szaporítja az ásató Petru Iambor Horedttel szembeni ellentétes állítása, ugyanis a 3. kutatóárokban feltárt gödörházból származtatja az „avar” övdísz (azonban több, az ásatással kapcsolatos állítása ellentmondásokat tartalmaz). A rendelkezésünkre álló dokumentációból azonban nem derül ki, hogy a szóbanforgó gödörházból hasonló példány került volna elő, tehát a kérdés, hogy az övdísz a telepet vagy a temetőt keltezi-e, tisztázatlan marad. Az megfigyelhető, hogy égésnyomok a tárgyon nincsenek, tehát ha a sírba berakták, akkor is mindenképpen a hamvasztás után történhetett.

Összefoglalóan:

1. A temetőt a kerámia adatok pontos ismeretének hiányában a 7–9. századra keltezték, amelyet jobb híján mi is elfogadunk, azonban számunkra továbbra is érthetetlen az a szakmai biztonság, amelyet a régészet képviselői a temetővel kapcsolatban emlegetnek azóta is!
2. Javasoljuk – más adatok hiányában – elfogadni a Kurt Horedt által emlegetett 15+1 objektum mennyiséget (bár megjegyezzük, hogy például a 10. kutatóárok 50 méteres hosszúságú volt, tehát ennél sokkal nagyobb mennyiségben kerülhettek elő objektumok).
3. Az előkerült, részben rajzon dokumentált (egy részük azonosított) gödörházak keltezése kérdéses marad addig, ameddig az anyagot nem sikerül azonosítani a kolozsvári múzeumban.

⁷ IAMBOR 2005, 157.

⁸ IAMBOR 2005, 157.

Tehát: a dobokai lelőhely hamvasztásos temetőjét – Kurt Horedt állítása alapján is – a kora középkorra tartjuk keltezhetőnek. Ezen állítás azonban mindenképpen a Horedt által említett urna ellenőrizhetősége nélkül csakis a szász régész megfigyelésén alapul, az avar övdísz sírmelléklet vagy a 3. kutatóárokban előkerült gödörház betöltéséből való származása pedig örökre homályba vész, hacsak nem sikerül a feldolgozatlan Petru Iambor-féle hagyatékban újabb bizonyítékokat találni.

A temető térbeli kiterjedéséről semmilyen konkrétumot nem tudunk elmondani. Abban az esetben, ha az „A szelvény” azonos az 1. kutatóárok egy részével, és ha a 4. kutatóárokban regisztrált gödör valóban szórthamvasztásos sír, akkor leszögezhető, hogy a temető kiterjedése ezen adatok alapján kb. 40 méter hosszúságú K–Ny irányban. Ahogyan eléggé egyértelműen kiderül az összesítő térképről, mivel a terület nagyrészt érintetlen maradt, jó esély van arra, hogy egy, az előzőnél sokkal pontosabb ásatás, feldolgozás és közlés fényt derítsen egyrészt a temető méretére illetve keltezésére, valamint a teleppel való kapcsolatára, amelynek keltezése hasonlóképpen távolról sem tisztázott.

Következésképpen azt mondhatjuk, hogy a temetőt és a telepet két tárgy alapján keltezték: a Horedt által említett urna és az „avar” övdísz, illetve az „A szelvény” 1. gödréből származó agyagcipők alapján. Míg az urna keltezésében csakis Kurt Horedtre hagyatkozhatunk (akinek szavahihetősége azonban majdhogynem megkérdőjelezhetetlen ebből a szempontból), addig az „avar” övdísz kapcsán nem az a kérdés, hogy ez késő avar korszakhoz tartozik vagy sem, hanem az, hogy a telepről vagy a temetőből származik-e? Tehát ebben a pillanatban két tárgy alapján keltezzük a temetőt. A datálás azért kérdéses, mert a tárgyak vagy nem ellenőrizhetőek (urna), vagy hovatartozásuk nem egyértelmű („avar” övdísz).

Mindez tökéletesen rávilágít arra a tényre, hogy mennyire fontos lenne, hogy bármelyik régészeti lelőhelyet maga az ásató régész közölje. Sajnos a Doboka-Branistye hamvasztásos temetője esetében ez már nem történhet meg, ezért tovább is a relativitás és a találgatások színtere marad. A nagyon hiányos adatok ellenére – Horedt adata alapján – továbbra is kora középkori hamvasztásos (szórt és urnás) temetőként kezeljük. A jövőben a lelőhelyen azonban mindenképpen pontosító ásatásra lenne szükség.

Kurt Horedt a lelőhelyet a 7–9. századra keltezte, egyetemben más hamvasztásos temetőkkel. Ahogyan még később kitérünk rá, a dobokai (és nemcsak) lelőhely esetében azonban egyértelműen mechanikus keltezésről beszélhetünk, hiszen a bemutatott leletanyag alapján éppen csak pontosan nem lehet keltezni, tehát eléggé egyértelmű, hogy Horedt más erdélyi temetők alapján datálta ezt a lelőhelyet a 7–9. századra. Szükséges megemlítenünk azt a tényt is, hogy az erdélyi lelőhelyek keltezésével kapcsolatban sok kérdés merül fel; nem véletlen, hogy Bóna István például a 7–10. századra keltezi őket.⁹

B. A Kis-Szamos mikrorégiójának hamvasztásos temetői

Az Északnyugat-Erdélyhez tartozó dobokai lelőhely szorosan kapcsolódik a Kis-Szamos hidrográfiai mikrorégiójához, hiszen a Lóna pataka révén a medence részét képezi, ezért merült fel az ötlet, már néhány éve – a Ioan Stanciuval folytatott beszélgetések során –, hogy szükséges lenne kielemezni az 5–11/12. századi településtörténeti kép alakulását e mikrorégióban. Az elemzések több mint érdekes és fontos gondolatokkal és főleg kérdésekkel gyarapítanák tudományágunkat. Itt, e kis léptékű dolgozat keretében természetesen ilyen célokat nem tűztünk, nem is tűzhettünk ki, ezért csak a dobokaival hasonlóságot mutató Kis-Szamos völgyében előkerülő temetőkkel foglalkozunk.

Mivel kritikusan figyeljük a romániai Erdélyre vonatkozó szintézis jellegű munkákat, szükséges megjegyeznünk, hogy ezek az írások sajnálatosan úgy tárgyalták és illusztrálták az Erdélyi-

⁹ BÓNA 1988, 183.

medence régészeti sajátosságait, hogy összességében, egységben mutatták be a jelenségeket, ezáltal elfedve a mikroregionális sajátosságokat. Jó példa a Radu Harhoiu, Daniel Spânu és Gáll Erwin által jegyzett kötet, amelyben az 5–6–7. századi Erdélyi-medence régészeti jelenségeit sikerült teljesen elfedniük e hibás módszertani megközelítés miatt. A szerzők abba a hibába estek a medence kora középkori régészeti elemzésekor, hogy az 5–6. századi – elsősorban Kis-Szamos menti – lelőhelyeket követően kizárólag a Közép-Maros régiójában előkerülő avar leletanyagot ábrázolták (3. kép).¹⁰ Megközelítésük azt sugallja, hogy a Kis-Szamos mentén (is) avar leletanyag ismert, bár közismert, hogy ez nem igaz. Elkövetett hibánk is arra hívja fel a figyelmet, hogy ilyen jellegű elemzéseket és ezek illusztrációját szerencsésebb mikrorégiókra lebontva végezni, mert így a különféle régészeti jelenségek nem csúsznak össze, nem fedik le egymást és, ezáltal, a lehetségessé válik a relatív régészeti, kultúrszociológiai jelenségek megfigyelése.¹¹

Ugyanez a hiba figyelhető meg Radu Harhoiunak a *Gepizii. Războinici și artizani* című katalógusban közölt dolgozatában is. Például megemlíti, hogy „...Cucerirea avară a bazinului carpatic a determinat și în Transilvania schimbări importante. ... Se evidențiază astfel în orizontul funerar al mormintelor în șiruri o evoluție continuă începând din a doua jumătate a secolului 5 și până în jurul mijlocului secolului 7... (Az avarok Kárpát-medencei hódítása jelentős változásokat eredményezett. ... Egyértelművé válik a soros temetők kapcsán az 5. század második felétől a 7. század közepéig tartó fejlődés...)”,¹² amely azonban a Kis-Szamos térségére vonatkoztathatóan egyáltalán nem igaz, sőt ennek az ellenkezője bizonyítható: az eddigi publikációk a 6. század közepéig kelteznek ezen soros temetőket, ugyanakkor a lezárulásukat, ellentétben a Közép-Maros és a Küküllők vidékével, nem követik az avarokra jellemző sírcsoportok, temetők e vidéken.

A Kis-Szamos medencéjében, nyugatról keletre, majd északi irányba haladva a viszonylag pontosan keltezhető 5–6. századi temetők vagy erre utaló leletek relatív sűrűségével találkozunk, amelyet a gepida¹³ entitással hoztak/hoznak kapcsolatba: Nagykapus (15 sír),¹⁴ Magyarfenes (322 sír),¹⁵ Szászfenes-Polus (170 sír),¹⁶ Kolozsvár-Kardosfalva (4 sír),¹⁷ Kolozsvár-December 30. utca (1 vagy 3 sír),¹⁸ Kolozsvár-Bánság utca (22 sír),¹⁹ Szamosfalva-Repülőtér (4 sír),²⁰ Apahida (3 sír),²¹ Nagyiklód (5 sír),²² Cege (1 sír).²³ Egységes álláspont szerint az említett temetők felső kronológiai határa a 6–7. század, ami azt jelenti régészeti szempontból, hogy az 5–6. századi csontvázas temetőknek a 7. századtól/században nincsen folytatása. Ahogyan látható, a temetők elsősorban Kolozsvár környékére koncentrálnak (Szászfenes-Polus, Kolozsvár-Kardosfalva, Kolozsvár-December 30. utca, Kolozsvár-Bánság utca, Szamosfalva-Repülőtér, Apahida), azonban Nagykapus és Nagyiklód a Kis-Szamos völgyének két ellentétes, nyugati és északkeleti pontján, illetve a mellékvölgyekben előkerülő Magyarfenes és Cege temetői arra figyelmeztetnek, hogy az 5–6. századi településterület jóval kiterjedtebb volt.

¹⁰ HARHOIU–SPÂNU–GÁLL 2011, Fig. 34.

¹¹ Ebben az esetben is a szerzők tudatalatti gondolkodásában nem nehéz felfedezni az „egység” mítoszt. Az „egység” mítoszáról lásd: BOIA 1999, 157; BOIA 2012, 31.

¹² HARHOIU 2011, 20–21.

¹³ A gepida ethnosszal kapcsolatban lásd: BÓNA 1976, 14–19, 66–73; POHL 1980, 239–305.

¹⁴ HOREDT 1952, 312–317; DOBOS 2009, 219–242.

¹⁵ STANCIU ET ALII 2005; STANCIU ET ALII 2006; STANCIU ET ALII 2007.

¹⁶ POLUS 2008; FERENCZ – NAGY – LĂZĂRESCU 2009, 419–474; OPREANU 2012, 113–122.

¹⁷ FERENCZI 1960, 193–204.

¹⁸ NEMETI 2010, 407–412.

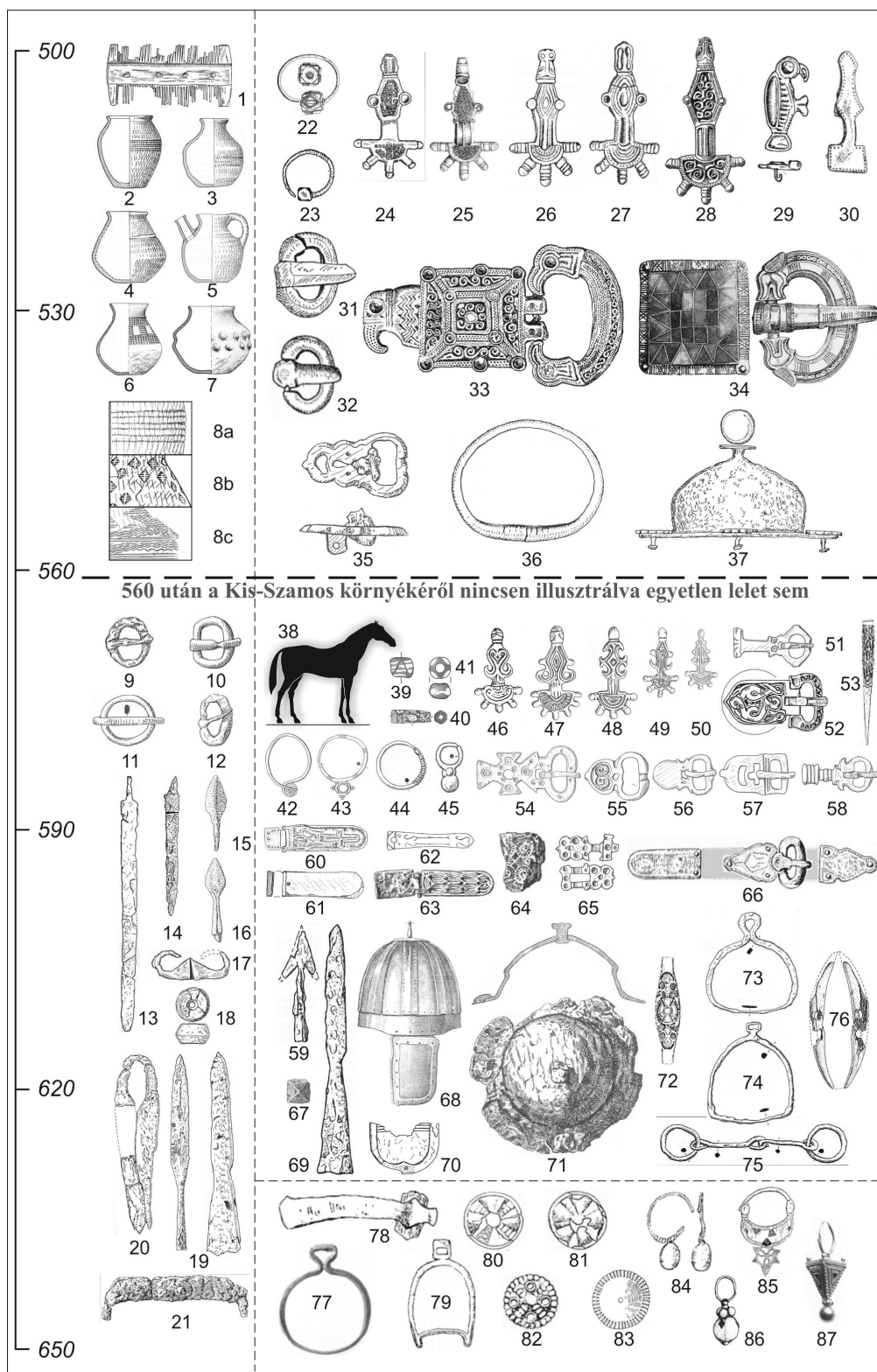
¹⁹ HICA 2004, 201–202.

²⁰ HARHOIU 1997, 171–172.

²¹ FINÁLY 1889, 305–320; HOREDT – PROTASE 1972, 174–220.

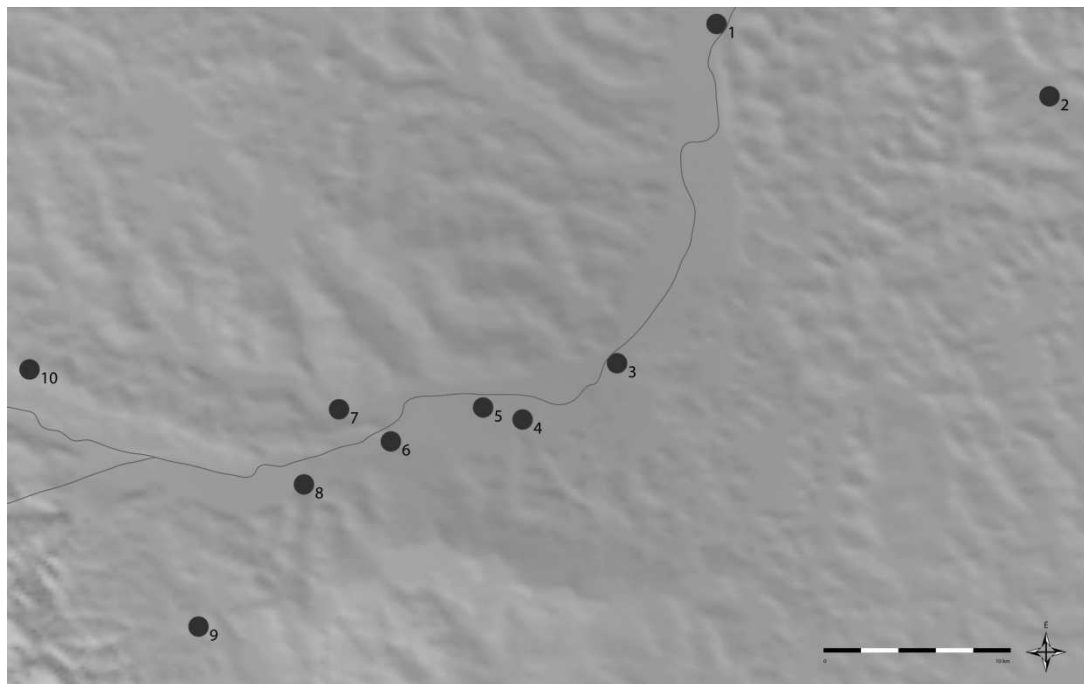
²² HICA-CÂMPEANU 1978, 287–294; REPCLUJ 1992, 242, Fig. 126.

²³ CHIRILĂ – CHIFOR 1976, 181–184.

3. kép. Az Erdélyi-medence az 5–6. században (jól láthatóan a Kis-Szamos régiójából csak 5. és a 6. század elejére keltezett leletanyag illusztrált)
(HARHOIU–SPÂNU–GÁLL 2011, Fig. 34. nyomán)

Az eddig kb. 549 regisztrált sír alapján elmondható, hogy a Kis-Szamos területén mindenképpen egy eléggé sűrűnek mondható településhálózatról beszélhetünk a kora középkori demográfiai realitások szintjén. Kolozsvár terület – a nagyon gyatra kutatás ellenére – mindenféleképpen arról tanúskodik ebben a pillanatban, hogy a jelenlegi város vonzáskörzetének területén (kb. 12,5 km hosszúságban) nagyon sűrű települési hálózat létezett (mintegy 6 temető ismert, ehhez sorolhatjuk még az 1963-ban előkerült 5. század második felére keltezhető kincsletet²⁴).

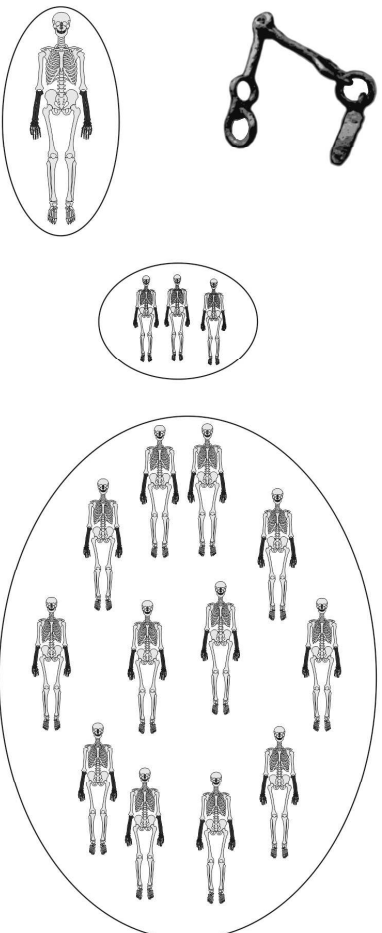

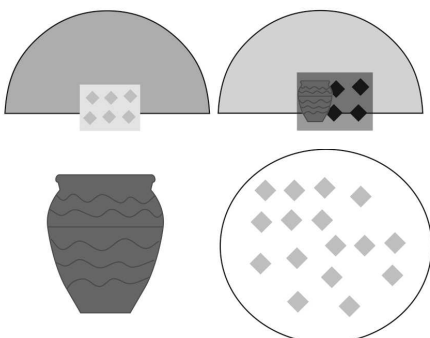
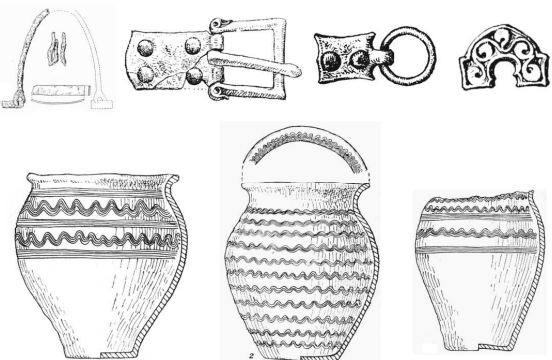
4. kép. 5–6. századi magányos sírok, sírcsoportok és soros temetők földrajzi elterjedése a Kis-Szamos völgyében:

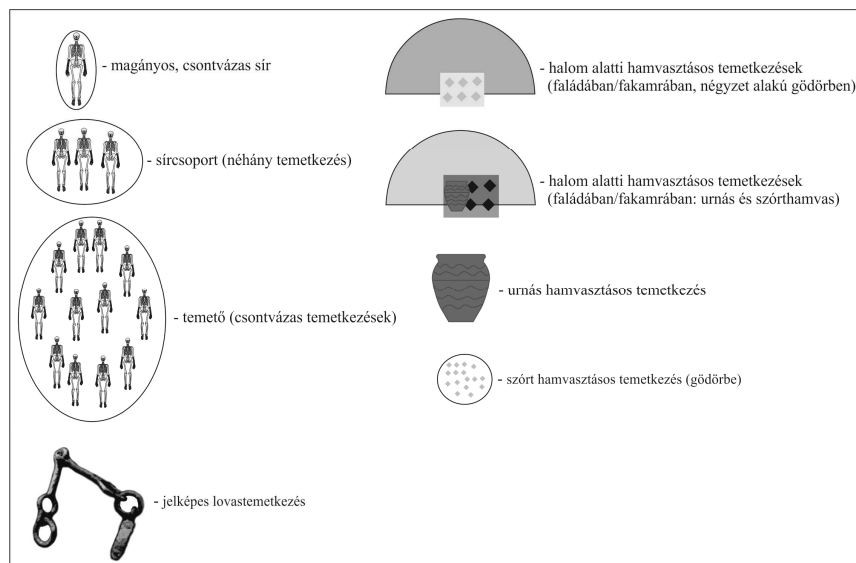
1. Nagyiklód, 2. Cege, 3. Apahida, 4. Szamosfalva-Repülőtér, 5. Kolozsvár-Bánság utca, 6. Kolozsvár-December 30. utca (ma: Memorandumului), 7. Kolozsvár-Kardosfalva, 8. Szászfenes-Polus, 9. Magyarfenes, 10. Magyarkapus

Ha elfogadjuk az európai kronológiai elemzéseknek, rendszereknek (és ebben a pillanatban semmi okunk sincsen ezt tagadni) eredményeit, e régészeti kultúrát jelképező közösségek temetői eltűnnek a 6. század második felében. Szükséges leszögeznünk, hogy ez a „6. század második fele”-féle terminológia is a jövőben igencsak pontosításra szorul.

Bárhogyan is datáljuk, azonban tény, hogy a 6–7. század fordulójáig, vagyis a kora avar kor elejéig a Kis-Szamos völgyében az ún. soros temető (*Reihengräberfelder*) horizont eltűnik, helyét a későbbi korszakban a hamvasztásos temetkezések régészeti horizontja veszi át. Ezt a frappáns diszkontinuitást kétféleképpen magyarázhatjuk: vagy 6–7. századi népességcsere eredményeként, vagy pedig egy másik kultúra hatására, radikális funeráris (az akkulturáció, asszimiláció és integráció hatására?) változás történhetett. Természetesen szükséges feltennünk a kérdést, hogy a nehezen értelmezhető régészeti források tükrében valójában hogyan írhatók le, hogyan definiálhatók a 6. század végi – 7. század első felének komplex szociológiai és szociálpszichológiai jelenségei (akkulturáció, asszimiláció, integráció), és mindez hogyan nyilvánul meg a Kis-Szamos medencéjében, illetve ezek értelmezhetőek-e (csak) régészeti eszközökkel?

²⁴ HOREDT – PROTASE 1970, 85–98.

	Rítusok, temetkezési szokások	Sírmellékletek
5-6. század		
6-9/10. század		

5. kép. Rítusok és a temetkezési szokások evolúciója a Kis-Szamos völgyében

(a felhasznált képanyag forrásai: FERENCZ–NAGY–LÁZÁRESCU 2009, Pl. XI. 1, 4, XII. 2, XVI. 6, 7, XVIII. 3; HARHOIU–SPÂNU–GÁLL 2011, Fig. 30. 8, 9, 20, 24, 25, 26, 27, 28, fig. 34. 2, 6, 7; MACREA 1959a, Fig. 3, 4, 5; OPREANU 2012, Abb. 3. 1b, abb. 4. 1a, 2b)

A romániai régészeti szakirodalomban (de nemcsak!) jól kitapinthatóan fogalomzavar létezett/létezik az akkulturáció és az asszimiláció terminológiák és jelentések esetében; az integráció mint fogalmi lehetőség pedig fel sem merült – tudtunkkal – az elemzések során.²⁵ Megjegyzésünk természetesen azokra a munkákra érvényes, amelyek egyáltalán elfogadták annak a lehetőségét, hogy a csoport-entitások, többé-kevésbé cseppfolyós szociológiai-történeti konstrukciók.

Itt magunk sem szeretnénk sokat e kérdéskörrel foglalkozni, hiszen igaz, hogy empirikus módon, de a 6–7. századi Kis-Szamos völgyében jelentős *népességcserét* sejtünk (tehát a jegyzetben leírt szociológiai jelenség nem vagy kevésbé érvényes), ez állhat kapcsolatban a temetők felhagyásával. Természetesen, hogy ez esetleg más jelenségeket is takar-e vagy sem, egyelőre csak mint kérdés tevődik fel, ugyanis százalékarányos megítélésére semmilyen lehetőség nincs.

Ha a korszak általános, európai demográfiai realitásaiból indulunk ki (például 800 körüli Aachen – kb. 3000-es település),²⁶ akkor minden bizonnyal az egész Kis-Szamos és mellékvölgyei mentén sem nagyon számolhatunk néhány ezer embernél több lakossal, következésképpen e mikrorégióban távolról sem kizárható egy jelentős népességcsere. Annál is inkább, mivel Kolozsvár környéke, az előbb említett régészeti lelőhelyek sűrűsége és jellege alapján, méltán tartható hatalmi központnak az 5–6. században. Mindez magyarázatot adhat egy részleges vagy egészen jelentős népességcsereire. Igaz, hogy a kutatási stádium gyenge színvonalú, de mégiscsak ismerünk jelentős számú – kb. 549 – 5–6. századra keltezhető csontvázas temetkezést, viszont ezekkel ellentétben egyetlen egyet sem a 7–9. században!

Lényeges technikai kérdés, hogy a hamvasztásos temetők esetében még inkább figyelembe kell venni a lehetséges destruktív körülményeket (mint például kis mélységük miatt a sírok rongálódásának lehetősége), amelyekkel a Kis-Szamos-völgyi temetkezéseknél is számolnunk kell. Ez a tény is közrejátszik abban a sajnálatos végeredményben, hogy a Kis-Szamos völgyében előkerülő

²⁵ Pl.: ROSE 1956; FICHTER 1957; KELMAN 1958, 51–60; PARK – BURGESS 1961, 740–774; GORDON 1964; HOROWITZ 1975, 111–140; KORZENNY – ABRAVANEL 1998; BINDORFFER 2001; AEKK 2010, 21–22, 182.

²⁶ RUSSELL 1972, 25–71.

hamvasztásos temetők alsó és felső kronológiai vonalát ebben a pillanatban meghúzni több mint utópia (sajnos ezzel nem számoltak különféle szintézisek szerzői). Ebben a pillanatban tehát arra sem tudunk válaszolni, hogy mikor is tűnik el a csontvázas temetőket jelző horizont, de arra sem, hogy mikor jelenik meg a hamvasztásos temetkezési horizont. Jelenleg azonban biztosnak tűnik, hogy időrendi szempontból nem párhuzamos rítusokról van szó. A jövőbeli kutatás előtt álló kihívás válaszolni arra, hogy a vázolt és vázolandó temetkezési rítussal párhuzamosan történt-e vagy sem technológiai illetve biológiai-népességi diszkontinuitás. Az ilyen jellegű kutatás a Kis-Szamos völgyében nemcsak elmaradott, de még csak el sem kezdődött!

A Horedt által 7–9. századra keltezett temetők esetében részben más térbeli elhelyezkedést figyelhetünk meg a Kis-Szamos régiójában (Kolozsvár környékéről nem ismert olyan mennyiségben lelőhely, igaz nem szabad elfeledkezni a hamvasztásos temetőket érintő megsemmisülés nagyobb veszélyéről), de még fontosabb ennél, hogy frappáns rítusbeli törést észlelhetünk. Ezt a funeráris diszkontinuitást véleményünk szerint nehezen írhatjuk csakis vagy elsősorban az akkulturáció számlájára. De a kutatás tragikusan alacsony szintje és a források szegényessége miatt erre a kérdésre még nem szeretnénk válaszolni. Tény azonban, hogy a magyar honfoglalás kora előtti korszakban, datálhatjuk ezt a 7–9. vagy a 7–8. századra, egy egészen más temetkezési horizont bontakozik ki a szemünk előtt a Kis-Szamos völgyében.

Jelenleg a következő hamvasztásos temetőkről²⁷ és az ezekkel kronológiailag kapcsolatba hozható településekről²⁸ vannak biztosan adataink:

<i>Temető</i>	<i>Telep</i>
Apahida	
Nemeszsúk	Nemeszsúk
Nádasdaróc	
Doboka	Doboka?
Kolozsvár?	
Szamosfalva (14–16. tábla)	
Kisbács-Kultúrotthon	
	Ajtony
	Kályán
	Kolozsvár?
	Nagyiklód

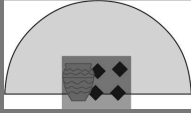

6. kép. Kora középkori hamvasztásos temetők és telepek a Kis-Szamos völgyében

A táblázatból látható (és ez is mutatja a kutatás elmaradottságát), hogy csak Nemeszsúkon találták meg a telephez tartozó temetőt, illetve Doboka esetében sejthető a telep létezési helye. Mindez nagyon fontos a jövőbeli ásatások szempontjából, hiszen e két eset alapján gyanítható, hogy a hamvasztásos temetők nincsenek messze a telepektől (természetesen ez az állítás nem általánosítható).

²⁷ Apahida: HORED T 1976, 48; Doboka: HORED T 1976, 48; Kisbács: REPCLUJ 1992, 42, Fig. 12; Kolozsvár: ENTM, közöletlen; Nádasdaróc: HORED T 1976, 48; FERENCZI 1970, 565–570; Nemeszsúk: Ioan Stanciu információi; Szamosfalva: MACREA 1958, 351–370; MACREA 1959a, 515–522; MACREA 1959b, 519–528.

²⁸ Ajtony: REPCLUJ 1992, 22; Kályán: REPCLUJ 1992, 22; Kolozsvár: REPCLUJ 1992, 121, 143, 149; Nagyiklód: REPCLUJ 1992, 237; Nemeszsúk: Ioan Stanciu információi.

Leszögezhető tehát, hogy az 5–6. századi csontvázas temetkezéseket követően csakis hamvasztásos temetkezésekről beszélhetünk a Kis-Szamos völgyében. Az alábbiakban (7. kép) a rítusokat, szokásokat próbáltuk rendszerezni a rendelkezésre álló, több mint tragikus szintű adatbázisunk alapján:

Temetőekben előforduló szokások					
<i>Urnás</i>	<i>Vegyes rítus halom alatt (hamvasztásos urnák+szórtham vas)</i>	<i>Szórthamvasztásos</i>			
		<i>Szórthamvasztás gödörben</i> 	<i>Szórthamvasztás – halom alatt</i> 		
	<i>Szórthamvasztás halom alatt – faládában/”boro naház”</i>		<i>Szórthamvasztás halom alatt – faládában/”boronahá z”</i>	<i>Szórthamvasztás halom alatt négyzet alakú gödörben</i>	<i>Nincsen pontos adat</i>
Doboka (1) Kisbács (1) Koloszvár (?) Nádasdaróc (2+?) Nemeszsúk (4, 4?)	Szamosfalva I. kurgán	Doboka (15?) Nemeszsúk (4?)	Szamosfalva II., IV., V. kurgán	Szamosfalva VII. kurgán	Apahida Szamosfalva- III., VI. kurgán

7. kép. Kora középkori hamvasztásos temetőekben tapasztalható szokások rendszerezése

Ahogy a táblázából is kiderül, a hamvasztásos temetkezések különféle módjairól beszélhetünk.

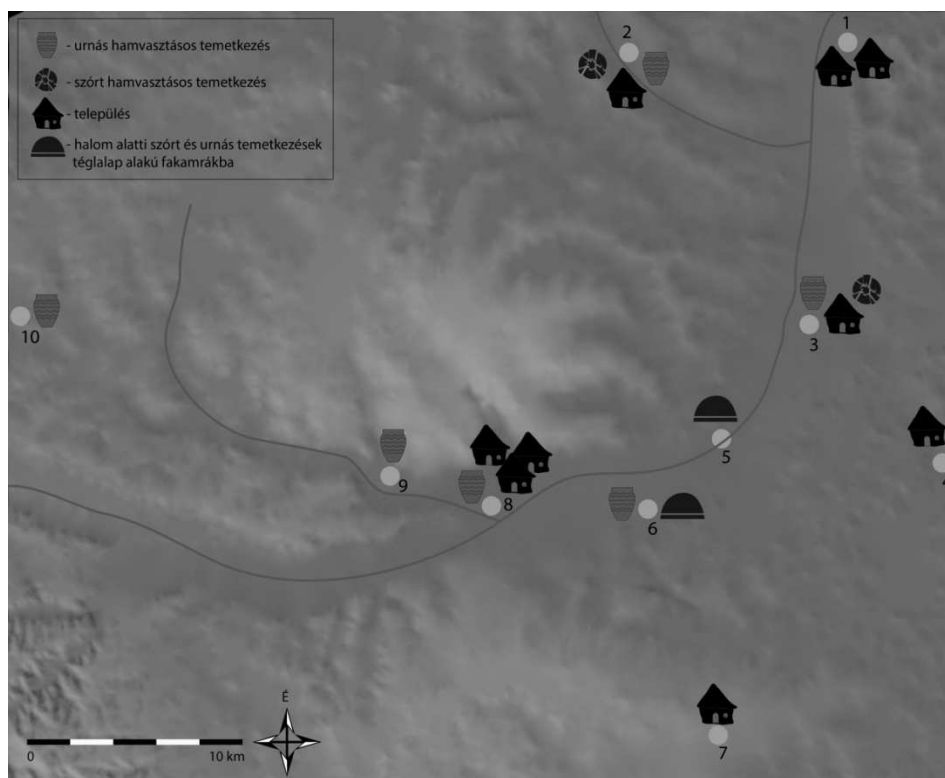
1. Urnás temetkezés
2. Szórthamvasztásos temetkezések:
 - 2.a.1. Szórthamvasztásos temetkezés, halom alatt, faládában
 - 2.a.2. Szórthamvasztásos temetkezés, halom alatt, gödörben
 - 2.b. Egyszerű, szórthamvas, gödörben való temetkezés

Ha mereven, mechanikusan az evolucionista/kultúrevolucionista, 18. századi felvilágosodásban gyökerező felfogást követjük,²⁹ akkor ezeket a temetkezéstípusokat különféle népeiségekkel, netalán etnikumok funeráris megnyilvánulásával magyarázzuk. Ez azt jelentené e koncepció alapján, hogy legalább kettő, de inkább három különféle hagyományú népeiséggel (amit általában etnikumként kezelnek) számolhatunk a térségben.

Egy másik érvelési lehetőség a kronológiai különbségek hangsúlyozása az egyes csoportok között. Ha ezt kronológiai-evolucionista síkon tárgyaljuk, vagyis e hamvasztásos népeiségek temetői

²⁹ TRIGGER 1990, 55–61, 108–109.

között időrendi különbségek voltak, akkor egy más jellegű, de hasonlóan evolucionista, pontosabban szociál-darwinista módszert favorizálunk. E kérdésben azonban e sorok szerzői egy másik, szkeptikusabb álláspontot illetve egy kissé más felfogást képviselnek.

8. kép. Kora középkori hamvasztásos temetők földrajzi elterjedése a Kis-Szamos völgyébe
1. Nagykíklód, Doboka-Branistye, 3. Nemeszsúk, 4. Ajtony, 5. Szamosfalva, 6. Apahida, 7. Kályán, 8. Kolozsvár, 9. Kisbács, 10. Nádasdaróc

Láthatjuk tehát, hogy a Kis-Szamos völgyében két nagy hamvasztásos temetkezési csoportot regisztrálhatunk, és pedig a *szórthamvas*, illetve az *urnás temetkezések* csoportját. A halom emelése, véleményünk szerint nemcsak a szokások kategóriájába illeszkedik,³⁰ hanem a társadalmi reprezentáció elemei közé is tartozik, amelynek egyértelműen elsősorban a mnemonikus és a tájképet megváltoztató vizuális hatása a státus reprezentáció szempontjából fontos. Nem zárjuk ki természetesen azt sem, hogy sokszor egy adott társadalmi státus etnikai jelentéstartalomhoz is köthető, illetve abból táplálkozik. A halom emelése ugyanakkor gazdasági szempont és kérdés is, hiszen a 14–20 méteres halmok emelése valamilyen közösségi struktúrára, illetve munkára fogásra/foghatóságra enged következtetni, amely egyértelműen társadalmi hierarchiával, illetve ennek jelzésével állhat kapcsolatban. Nem kizárható, hogy e halmok egy mikroközösségnek, családoknak (Kolozsvár környéki mikrorégiós környezetben) a szimbolikus társadalmi propaganda eszközei lehettek. A temetkezések külső elemei (a temetők topográfiai helyzetének megválasztása, esetlegesen halom emelése vagy a sírok tájképbe történő integrációja) nemcsak a táj képét változtatták meg, hanem a közösségi identitást, illetve ennek státusát is jelezheték, illetve jelentősen befolyásolhatták.³¹ Ennek lényege (talán) a túlvilági hit mellett a hátramaradt közösség családjai és egyénei presztízsének

³⁰ Az eddigi szakirodalomban kivétel nélkül ezt migráció eredményeképpen értékelték, elkülönítve a régióban élt más hamvasztásos népességektől. Például: BÓNA 1988, 187–188; STANCIU 1999, 245–263.

³¹ EFFROS 2003, 122.

jelzése.³² Ennek presztízszrendű társadalmi hatását egy adott mikrorégióban, mint például a Kis-Szamos völgyében, szerintünk egyáltalán nem kell alulértékelni. Meglátásunk szerint az Apahida – Szamosfalva temetőcsoport esetében nem feltétlenül az igencsak kérdéses kulturális eredet,³³ hanem e közösségek gazdasági kapacitásának (illetve ezt demonstráló) megnyilvánulása a lényeges, és ebből kiindulva státusuk e mikrorégióban. A funeráris demonstráció a többi egyszerű hamvasztásos szokású népességgel szemben azt sugallja, hogy e mikrorégiókban valamilyen szintű és fajta társadalmi-politikai hierarchiáról illetve ezt megjelenítő temetkezési szokásokról beszélhetünk a 7–9. században.

A Kis-Szamos régiójával sok mindenben összefüggő Szilágyságban (Szilágysomlyó és Zilah környékén)³⁴ és a Felső-Tisza vidékén is,³⁵ akárcsak a Kis-Szamos térségében, ugyanez a színes régészeti kép bontakozik ki, a közösségek eltérő társadalmi helyzetéről és gazdasági lehetőségeiről tanúskodva (14–16. tábla).

Kronológiai szempontból ebben a pillanatban sem tudunk többet mondani, mint amit Bóna István írt ezelőtt majdnem 30 éve: „A Szilágynagyfalu–Szamosfalva-csoport időrendi helyzete meglehetősen világos. Kezdeté, kialakulása mélyen visszanyúlik az avar korba, legalább a 8. század középső harmadába... A csoport belső fejlődése töretlen a 9. század elején... S bár közvetlen régészeti adat egyelőre kevés van arra nézve (ilyenek a szilágynagyfalusi 10–11. kurgánok 9–10. századi edényei), hogy ez a keleti szláv népesség megéri a magyar honfoglalást, a szilágysági Kraszna–Berettyó-völgy sűrű szláv helynévanyaga éppúgy bizonyítja fennmaradásukat, mint az egyik királyhelmei halomsírban talált honfoglaló magyar nyílcsúcs”, de ugyanakkor Ioan Stanciu megfigyelését sem szabad feledni: „În ciuda opiniei aproape comune despre datarea târzie a acestor descoperiri, este foarte probabil că această grupă are o etapă timpurie databilă spre mijlocul sau în a doua jumătate a sec. VII” (A majdnem általános vélemény ellenére, amely e lelőhelyeket későbbi időszakra keltezi, ennek a csoportnak létezett egy korábbi szakasza, amely a 7. század közepére vagy második felére keltezhető).³⁶ Ugyanakkor a kolozsvári régész például a szamosfalvi temető használatának lezárását (is) a 8. századra teszi.³⁷

Befejezőként: egyetlen gondolat a hamvasztásos temetők felső kronológiai határáról és e temetők népességének sorsáról

Ahogy a fentiekből kiderül, a Kis-Szamos medencéjéhez tartozó mikrorégióból, ha kisebb mennyiségben is, de ismertek 7–9. századra keltezett települések, illetve hamvasztásos temetők (Ajtony, Doboka, Kályán, Kisbács, Kolozsvár, Nádasdaróc, Nagyiklód, Nemeszsúk, Szamosfalva), amelyek nem a számuk, hanem az elterjedtségük miatt lényegesek, hiszen gyakorlatilag lefödik az egész medencét.

Bónához hasonlóan,³⁸ mi sem tartjuk kellőképpen bizonyítottnak és logikusnak a Kis-Szamos völgyében előkerült hamvasztásos temetők felső kronológiai határának 8–9. századbeli lezárását,

³² „Tombs are not just somewhere to put bodies: they are representations of power. Like ritual, funerary architecture legitimizes and extends the hegemonic order”. PARKER PEARSON 2001, 196.

³³ BÓNA 1988, 187–188; STANCIU 1999, 261. A halom emelése ugyanakkor a kora középkori Kelet-, Közép- és Észak-Európa jellegzetes temetkezési kultúrájához tartozott.

³⁴ Zilah-Baza DROMET SA 2: BĂCUEȚ-CRIȘAN ET ALII 2001, 175–176, nr. 145; Zilah-Farkas domb: BĂCUEȚ-CRIȘAN 2011, 113–124; Szilágynagyfalu: HAMPEL 1880, 156–161; COMȘA 1961, 525–534.

³⁵ Zemplénagárd: RÉVÉSZ – WOLF 1993, 101–111; WOLF 1996, 51–61; Karos: WOLF 1996, 59; Topolóka/Topľovka: BUDINSKÝ-KRIČKA 1958, 187; Királyhelmei/Kráľovský Chlmec: BUDINSKÝ-KRIČKA 1958, 63.

³⁶ STANCIU 2002, 218. Hasonlóképpen: STANCIU 2008, 429.

³⁷ „Auch vom Standpunkt dieser Kriterium aus gibt es keine Gründe, um manche der Entdeckungen im Nordwesten bereits ins 9. Jh. zu datieren”. STANCIU 1999, 258.

³⁸ „Erdély 7–10. századi szláv hamvasztásos temetőiből vigasztalan, egyhangú kép tárul fel...” BÓNA 1988, 183.

hiszen a temetőket vagy csak töredékeiben tárták fel, vagy csak egy-két temetkezést mentettek meg belőlük. A nemzetközi szakirodalmat véve alapul azt látjuk, hogy a hamvasztásos temetkezések a 9., a 10., sőt a 11. században is ismertek Lengyelországban és Ukrajnában.³⁹ A Felső-Tisza-vidéki temetők közül Budinský-Krička a királyhalmecit a 8–10. századra, a topológait pedig a 10–11. századra keltezte.⁴⁰

Még a legjobban kutatott szamosfalvi kurgánok esetében is megszívlelendőek Mihail Macrea szavai: „În afară de cei opt tumuli trecuți în acest plan, dintre care unul e nesigur, mai există alți tumuli prin curțile și grădinile locuitorilor din satul Someșeni. Acești tumuli fac parte dintr-o necropolă mai mare, alte movile există, după spusele localnicilor, în aria satului, prin grădinile caselor din dreapta șoselei Cluj-Apahida. Se pare că mulți tumuli au fost nimiciți în trecut nu numai în aria satului, ci și cu prilejul construirii liniei de cale ferată, a gării Someșeni și a cazărmilor din apropiere.” (E nyolc halmon kívül, amelyet feltüntettünk a temetőtérképünkön, leszámítva az egyik kérdéses tumulust, a falu kertjeiben számos halom létezik. E halmok egy jóval nagyobb temetőhöz tartoznak. A lakosok elbeszélése szerint további halmok a falusiak kertjeiben, a Kolozsvár–Apahida út mellett jobboldalt láthatók. Úgy tűnik, hogy sok halmot nemcsak a falu területén semmisítettek meg, hanem a vasút, a szamosfalvi állomás, illetve a környékbeli laktanyák építésekor is).⁴¹ Tehát ebben az esetben sem a temető kronológiája állapítható meg (hiszen nincs teljesen feltárva), hanem a feltárt halmok időrendje; következőképpen módszertani hiba lenne ezt a keltezést mechanikusan az ún. szilágynagyfalusi–szamosfalvi csoportra vonatkoztatni.

Tovább lépve, ha a 10. századi temetők elterjedésének térképét vizsgáljuk, azt észlelhetjük, hogy hiányoznak és ismeretlenek a szegényes mellékletű, nagy sírszámú temetők, illetve csak szigetszerűen jelennek meg a kolozsvári honfoglalás kori, nagy százalékarányban fegyverükkel eltemetett népesség temetői. E jelenség kapcsán azt gyanítjuk, hogy a hamvasztásos temetkezéseket hátrahagyó népesség („szláv” nyelvű népesség) és a 10. századi hódítók között kontaktus létezett. A 10–11. századi szegényes mellékletű, nagy sírszámú temetők teljes hiánya (a fegyveres rétegen kívül a 10. században nem történt lényegesebb betelepítés/betelepülés), és a csak a 11. század második felében megjelenő templom körüli temetők ismét ugyanazt a gyanút erősítik meg, hogy a 10. századi hódítók jelentős számú hamvasztásos temetkezést gyakorló népességet találtak a Kis-Szamos völgyében. Jelentősebb magyar nyelvű népesség kolonizációja a 11. században kezdődhetett/történhetett, természetesen mindez párhuzamosan akkulturációs, asszimilációs jelenségekkel.

Fontosnak tartjuk kihangsúlyozni, hogy a későbbi nagyon változatos szláv helynévanyag jelenléte Kolozsvár környékén illetve a Kis-Szamos völgyében talán választ nyújt arra a kérdésre, hogy miért van kronológiai hiátus (a régészet hibája miatt!) e hamvasztásos temetők és a 11. század második felében/12. században megjelenő templom körüli temetők között.⁴² A különféle eredetű szláv hely-, dűlő- és víznevek (mint például Dezmér, Dombró, Esztény, Gesztrágy, Gorbó, Hója, Kályán, Mákó, Méra, Lóna, Palatka, Plecska, Szelicse, Szomordok, Szopor, Szová, Sztána, Valkó, Vista,

³⁹ JAŹDŹEWSKI 1949, 91–191; MIŚKIEWICZ 1969, 241–302; ZOLL-ADAMIKOWA 1979; ZOLL-ADAMIKOWA 1988, 183–229; ZOLL-ADAMIKOWA 1998, 227–238; IVAKIN 2011, 252, Fig. 4.

⁴⁰ Lásd a 35. jegyzetet.

⁴¹ MACREA 1959b, 515.

⁴² GÁLL 2013 (s. a.). A nemeszsúki templom körüli temetőtípussal kapcsolatban szükséges megemlíteni a félredatálási hibákat. Annamaria Diana és Mihai Meșter szerint a 7–9. században a temetőt együtt használta a „román-szláv” népesség (88 csontvázas és 13 hamvasztásos sírt regisztráltak). Szükséges megemlítenünk, hogy a csontvázas temető a 11–12. századra keltezhető és semmi köze sincsen a hamvasztásos temető néhány sírjához. Tehát a „Romanian-Slavic”, keresztény-pogány temetőről beszélni nem több mint ahistorikus képzelgés. DIANA-MEȘTER 2013, 200.

Zsuk⁴³) magyar, majd innen a román nyelvbe való bekerülése és eredetének vizsgálata további kutatásokat igényel, de ez már nem a régészet feladata.

Véleményünk szerint a hamvasztásos temetkezéseket gyakorló népességet a 10. századi honfoglaló magyarok nem elpusztították, hanem integrálták a kor gazdasági-politikai-katonai struktúráiba, mint legyőzött népességet. Éppen ezért (is) gondoljuk, hogy hibás Észak-Erdély területén a hamvasztásos temetők felső kronológiai határát a 9. században lezárni. De még nagyobb hibának tartjuk, hogy mindezt a legkevesebb régészeti bizonyíték nélkül tették (!), ugyanis egy másik régióban regisztrált régészeti jelenséget az avar temetőhorizont periodizációjához kötöttek.⁴⁴ Az eddigi régészeti elemzések legnagyobb része a hamvasztásos temetkezések eltűnését az Avar Kaganátus bukásához kötötte, vagyis egy régészeti jelenség eltűnését egy politikai-történeti eseménnyel magyarázott. Tehát minimális bizonyíték nélkül a Kis-Szamos völgyi hamvasztásos temetők népességét eltűntették a régészeti térképekről – azért mert felbomlott az Avar Kaganátus!

Kérdésünk ebben az esetben a következő:

1. Mi történt ezzel a lakossággal? – a kérdés máig megválaszolatlan;
2. Miért kellene egy politikai struktúra eltűnése egy népesség eltűnését is eredményezze, és mindez – a kora középkor technikai realitásaiból is kiindulva – hogyan történhetett?

Eszmetörténettel foglalkozó tanulmányok alapján nem nehéz rájönni a fenti teória gyökereire, amely azonban nem a kora középkorhoz, hanem a 19–20. század specifikus gondolkodásához köthető: pontosabban eléggé egyértelműen egy modern mítoszhoz, az „egység” mítoszához.⁴⁵ Ezen elgondolás szerint az állam – nemzet – mikroközösség – egyén elválaszthatatlan egységet alkot. Ez a koncepció a (nagy) történelmi hazugságok egyikének tekinthető! Közeledünk Orwell és az 1984-e,⁴⁶ vagyis a modern állam szerepének más korszakokba való szellemi implantációjához... Azonban, valójában ennek semmilyen köze a kora középkori hatalmi struktúrákhoz és ezek (technikai) lehetőségeihez.

Úgy véljük, hogy e hamvasztásos temetkezési szokást gyakorló népesség megérte a honfoglalás és kora Árpád-kort, következésképpen integrálódott az Árpád-kor struktúráiba, ekkor tért/térítették keresztény hitre és lett magyarrá.⁴⁷ Ebből kiindulva, úgy gondoljuk, hogy jövőben a Kis-Szamos menti hamvasztásos temetők keltezését indokolt lenne átgondolni, ¹⁴C mérésekkel pedig mindenképpen újra ellenőrizni időrendjüket. És főképpen: új ásatásokat kellene eszközölni a Kis-Szamos mikrorégiójában, mert Shakespeare-rel szólva: „valami bűzlik Dániában!”

IRODALOM

AEKK

- 2010 Gergely A. – Papp R. – Szász A. – Hajdú G. – Varga A. (szerk.): Antropológiai – etnológiai – kultúratudományi kislexikon. Budapest.

BÁLINT Cs.

- 2005 Ki volt „magyar” a honfoglaláskorban és Szent István korában? In: Romsics I. – Szegedy-Maszák M. (szerk.): *Mi a magyar?* Budapest. 37–56.

⁴³ HEREPEI 2004, 13; KRISTÓ 2002, 48.

⁴⁴ Amely esetben hasonlóképpen nagyon sok kérdés megoldatlan.

⁴⁵ BOIA 1999, 157.

⁴⁶ Véleményünk szerint Orwell nem a totalitárius rendszerekre, hanem a modern állam gépezetére utalt nagy művében, hiszen gyakorlatilag mindegyik államgépezet esetében ugyanazon működési filozófia figyelhető meg.

⁴⁷ Arra a kérdésre, hogy mi, ki a „magyar” a 10., illetve 11. században, lásd például BÁLINT 2005, 37–56. A 10–11. század állam és ethnosz kapcsolatának elemzését lásd SZABADOS 2013, 3–24.

- BĂCUEȚ-CRIȘAN, D.
2011 Morminte de incinerare medievale timpurii descoperite la Zalău „Dealul Lupului/Farkas domb” (jud. Sălaj). *Crisia* 41/1. 113–124.
- BĂCUEȚ-CRIȘAN, D. – MATEI, A. V. – POP, H. – BĂCUEȚ-CRIȘAN, S. – STANCIU, I.
2001 Panic, com. Hereclean, jud. Sălaj. Punct: Baza DROMET SA. CCA. 175–176.
- BINDORFFER GY.
2001 Kettős identitás. Budapest.
- BOIA, L.
1999 Történelem és mítosz a román köztudatban. Bukarest.
2012 De ce este România altfel? București.
- BÓNA I.
1976 A’laube du Moyen Age. Gépides et Lombards dans le bassin des Carpates. Budapest.
1988 Daciától Erdőelvéig. A népvándorlás kora Erdélyben (271–896). In: Köpeczi B. (főszerk.): *Erdély története* I. Budapest. 129–194.
- BUDINSKÝ-KRIČKA, V.
1958 Slovenské mohyly na východom Slovensku (Slawische Hügelgräber in der Ostslowachei). *SlovArch* 6/1. 138–188.
1980 Kráľovský Chlmec. *Materialia Archaeologica Slovaca*. Nitra.
- COMȘA, M.
1959 Kurgannyj mogil’nik s truposohennijem v Nușfalau. *Dacia NS* 3. 525–534.
- CHIRILĂ, E. – CHIFOR, I.
1976 Un mormânt din sec. al V-lea de la Țaga. *ActaMP* 1. 181–184.
- DIANA, A. – MEȘTER, M.
2013 A Preliminary Analysis of the Human Skeletal Remains from the Jucu Cemetery (Cluj-Napoca, Romania). *MCA SN* 9. 199–218.
- DOBOS A.
2009 Gepdic Finds from Căpușu Mare (Cluj County). *EN* 19. 219–242.
- EFFROS, B.
2003 Merovingian Mortuary Archaeology and the Making of the Early Middle Ages. Berkeley – Los Angeles – London.
- FERENCZ SZ. – NAGY SZ. – LĂZĂRESCU, V.
2009 Necropola din secolul al VI-lea p. Chr / The sixth century A.D. necropolis. In: Mustăță, S – Gogâltan, F. – Cociș, S. – Ursuțiu, A. (ed.): *Cercetări arheologice preventive la Florești–Polus Center, jud. Cluj (2007)/Rescue Excavations at Florești–Polus Center, Cluj county (2007)*. PAT 1. 419–474.
- FERENCZI I.
1960 O nouă descoperire din epoca migrațiilor în cartierul Cordoș al Clujului. In: *Omagiu lui Constantin Daicoviciu*. București. 193–204.
- FICHTER, J. H.
1957 Sociology. Chicago.
- FINÁLY H.
1889 Az apahidai lelet. *ArchÉrt* 9. 305–320.
- GÁLL E.
2013 The analysis of churchyard cemeteries in Transylvanian Basin from the 11th–13th centuries. On the beginning of institutionalised Christianity. *Marisia* 33. (s. a.).
- GÁLL E. – LACZKÓ N.
2013 Doboka várkomplexuma. Tudomány – tudománypolitika és régészet a ’60-as évektől napjainkig. In: Révész L. – Wolf M. (szerk): *A honfoglalás kor kutatásának legújabb eredményei. Tanulmányok Kovács László 70. születésnapjára*. Budapest – Szeged. 81–123.
- GORDON, M.
1964 Assimilation in American Life. New York.

- HAMPEL J.
1880 Ásatások Szilágy-Nagyfaluban. *ArchÉrt* 14. 156–161.
- HARHOIU, R.
1997 Die Frühe Völkerwanderungszeit in Rumänien. *ArchRom* 1. Bukarest.
- HARHOIU, R. – SPÂNU, D. – GÁLL E.
2011 Barbari la Dunăre. Cluj-Napoca.
- HEREPEI J.
2004 Kolozsvár történeti helyrajza. Kolozsvár.
- HICA-CÂMPEANU, I.
1978 Un grup de morminte din secolul al VII-lea e.n. la Iclod (jud. Cluj). *ActaMN* 15. 287–294.
- HICA, I.
2004 Aspecte ale dezvoltării meștușugurilor în secolele III–VI d. Chr.: reutilizări, transformări, reparații. In: Crânguș, M. – Regep-Vlaschi, S. – Ștefănescu, A. (ed.): *Studia historica et archaeologica in honorem magistrae Doina Benea*. Timișoara. 195–209.
- HORED, K.
1952 Šantierul „Așezări slave în regiunile Mureș și Cluj”. *SCIV* 3. 311–348.
1976 Die Brandgräberfelder der Mediașgruppe aus dem 7.–9. Jh. in Siebenbürgen. *ZfA* 10. 35–57.
1979 Die Brandgräberfelder der Mediașgruppe aus dem 7.–9. Jh. in Siebenbürgen. In: *Rapports du IIIe Congrès International d'Archéologie Slave* I. Bratislava. 385–394.
- HORED, K. – PROTASE, D.
1970 Ein völkerwanderungszeitlicher Schatzfund von Cluj-Someșeni (Siebenbürgen). *Germania* 48. 85–98.
1972 Das zweite Fürstengrab von Apahida (Siebenbürgen). *Germania* 50. 174–220.
- HOROWITZ, D. L.
1975 Ethnic Identity. In: N. Glazer–D. P. Moynihan (eds.): *Ethnicity: Theory and Experience*. London. 111–140.
- IAMBOR, P.
2005 Așezări fortificate din Transilvania (sec. IX–XIII). Cluj-Napoca.
- IVAKIN, V. G.
2011 Kievckijee pogrebenija X veka. *Stratum Plus* 2011/5. 243–286.
- JAŹDŹEWSKI, K.
1949 Cmentarzysko wczesnośredniowieczne w Lutomiarsko pod Łodzią w Świetle Badań z.r. 1949. *Materialy Wczesnośredniowieczne* 1. 91–191.
- KELMAN, H. C.
1958 Compliance, identification and internalization: three processes of attitude change. *JCR* 2, 51–60.
- KRISTÓ GY.
2002 A korai Erdély (895–1324). Szeged.
- KORZENNY, F. – ABRAVANEL, R.
1998 Acculturation: Conceptualization and measurement. *Quirks's Marketing Research Review* April, 1998 (April).
http://www.quirks.com/articles/article.asp?arg_ArticleId=324
- KÖNYÖKI J.
1906 Középkori várak, különös tekintettel Magyarországra. Budapest.
- MACREA, M.
1958 Slavianskij mogil'nik v Someșeni. *Dacia NS* 2. 351–370.
1959a Necropola slavă de la Someșeni (r. și reg. Cluj). *MCA* 5. 519–527.
1959b Šantierul arheologic Someșeni-Cluj. *MCA* 6. 515–522.
- MILGRAM, S.
1965 Some conditions of Obedience and Disobedience to Authority. *Human Relations* 18/1. 57–76.

- MIŚKIEWICZ, M.
1969 Wczesnośredniowieczny obrządek pogrzebowy na płaskich cmentarzyskach szkieletowych w Polsce. *Materiały Wczesnośredniowieczne* 6. 241–302.
- NEMETI, S.
2010 Un mormânt din epoca migrațiilor din Cluj-Napoca. In: Pop, H. – Bejinariu, I. – Băcuet-Crișan, S. – Băcuet-Crișan, D. (ed.): *Identități culturale locale și regionale în context european. Studii de arheologie și antropologie istorică. Biblioteca Musei Porolissensis* 13. Cluj-Napoca. 407–412.
- OPREANU, C. H.
2012 Ein Frauengrab aus der Völkerwanderungszeit von Cluj-Polus (Rumänien). *ArchKorr* 42. 113–122.
- PARK, R.–BURGESS, E. W.
1921 Introduction to the Science of Sociology. Chicago.
- POHL, W.
1980 Die Gepiden und die Gentes an der mittleren Donau nach dem Zerfall des Attilareiches. In: Wolfram, H. – Daim, F. (Hrsg): *Die Völker an der mittleren Donau im fünften und sechsten Jahrhundert. Berichte des Symposiums der Kommission für Frühmittelalterforschung 24. bis 27. Oktober 1978, Stift Zwettl, Niederösterreich*. Wien. 239–305.
- REPCLUJ
1992 Crișan, I. H. – Bărbulescu, M. – Chirilă, E. – Vasiliev, V. – Winkler, I. (red.): Repertoriul arheologic al județului Cluj. *Bibliotheca Musei Napocensis* 5. 1992.
- RÉVÉSZ L. – WOLF M.
1993 *Előzetes jelentés a zemplénagárdi 7–9. századi hamvasztásos temető ásatásáról*. In: Lőrinczy G. (szerk.): *Az Alföld a 9. században*. Szeged. 101–124.
- ROSE, A.
1956 Sociology: The Study of Human Relations. New York.
- RUSSELL, J. C.
1972 Population in Europe. In: Cipolla, C. M. (ed.): *The Fontana Economic History of Europe. The Middle Ages*. Vol. I. Glasgow. 25–71.
- STANCIU, I.
1998 Die slawische Hügel-Brandgräber vom Typs Nușfalău-Someșeni (nord-westlichen Gebiet Rumäniens). *ActaMN* 36/1. 245–263.
2002 Gepizi, avari și slavi timpurii (sec. V–VII. p. Chr.) în spațiul vestic și nord-vestic al României. *EN* 12. 203–236.
2008 Gepiden, Frühawaren und -slawen im Westen und Nordwesten Rumäniens. *Antaeus* 29–30. 415–448.
- STANCIU, I. – GOGĂLTAN, F. – URSUȚIU, A. – BÂRCĂ, V. – BOGDAN-CĂTĂNICIU, I. – RUSU, A. A. – MOLNÁR ZS. – APAI E. – ARDELEANU, M. – NAGY J. G. – REZI B. – GÁLL SZ. – TĂRĂȚĂ, M. – FERENCZ SZ. – TĂȚAR, P. – TATÁR Á. – KOMÁROMI ZS. – DELEANU, V.
2005 Vlaha, com. Săvădisla, jud. Cluj, Punct: Autostrada Borș-Brașov, tronson 2B, km. 42+200 – 45+000. CCA Campania 2004. București.
<http://www.cimec.ro/arheologie/cronicaca2005/cd/index.htm>.
- STANCIU, I. – GOGĂLTAN, F. – MOLNÁR ZS. – APAI E. – ARDELEANU, M. – FERENCZ SZ. – NAGY J. G. – ASZTALOS I. – REZI B. – TATÁR Á. – RÁDU Z. – RUSU, V. – SĂVU, A. – TANASICIUC, D. – TODEA, M.
2006 Vlaha, com. Săvădisla, jud. Cluj Punct: Pad (Autostrada Borș-Brașov, tronson 2B, km. 43+000 – 44+000). CCA Campania 2005. București.
<http://www.cimec.ro/arheologie/cronicaCA2006/cd/index.htm>.
- STANCIU, I. – GOGĂLTAN, F. – APAI E. – ARDELEANU, M. – FERENCZ SZ. – SAVA, V. – DOBOS A. – KOMÁROMI ZS. – FODOR, G. – ARDELEAN, F. – MARCHIȘ, I. – TĂNĂSICIUC, D. – LĂZĂRESCU, V. – IRIMUȘ, L. – CULIC, D. – COCIȘ, A. – KISS T. – MARCHIȘ, E. – MORARU, A. – SUCALĂ, A. – ANTAL, A. – GUI, M. – ZALOMI E. – MILĂȘAN, F. – DIACU, M. M.
2007 Vlaha, com. Săvădisla, jud. Cluj, Punct: Pad (Autostrada Brașov-Borș, tronson 2B, km. 43+000 – 44+000). CCA Campania 2006. București.
<http://www.cimec.ro/arheologie/cronicaca2007/cd/index.htm>

- SZABADOS GY.
2013 Állam és ethnosz a IX–X. századi magyar történelemben. *Acta Historica* 35. 3–24.
- TRIGGER, B. G.
1990 *A History of Archaeological Thought*. Cambridge.
- VINCZE Z.
2002 Pósta Béla-iratok az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárának levéltárában. *EM* 64/1–2. 25–44.
- WOLF M.
1996 Das slawische Gräberfeld von Zemplénagárd. In: Bialeková, D. – Zábojník, J. (Hrsg.): *Ethnische und kulturelle Verhältnisse an der mittleren Donau im 6.–11. Jahrhundert*. Bratislava. 51–61.
- ZOLL-ADAMIKOWA, H.
1979 Wczesnośredniowieczne cmentarzyska ciałopalne Słowian na terenie Polski, vol. II, Analiza, wnioski. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
1988 Przyczyny i formy recepcji rytuału szkieletowego u Słowian Nadbałtyckich we wczesnym średniowieczu. *Przegląd Archeologiczny* 35, 183–229.
1995 Zum Beginn der Körperbestattung bei den Westslawen. In: M. Müller-Wille (Hrsg.): *Rom und Byzanz im Norden. Mission und Glaubenswechsel im Ostseeraum während des 8.–14. Jahrhundert. II. Akademie der Wissenschaften und der Literatur Mainz. Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Klasse* 1997/3. Mainz – Stuttgart. 227–238.

**ON THE EARLY MEDIEVAL CREMATION CEMETERY IN DĂBÂCA
(G.: DOBESCHDORF; H.: DOBOKA).**

SOME IDEAS ON THE SETTLEMENT AREA IN THE LITTLE SOMEȘ
(G.: SOMESCH; H: SZAMOS) VALLEY FROM THE 7TH TO THE 9TH (10TH?) CENTURY
(ABSTRACT)

The village of Dăbâca (g.: Dobeschdorf; h.: Doboka) is situated in the north-western part of the Transylvanian basin, 30 kms northwest of Cluj-Napoca (g.: Klausenburg; h.: Kolozsvár) city, by the stream called Lona (h.: Lónya), which flows into the River Little Someș (r.: Someșul Mic; g.: Kleine-Somesch; h.: Kis-Szamos) 10 kms away from this place. One side of the mountain called "Nagyhegy" (hungarian language) (Big-Mountain), which is situated southwest of the village (529 m above sea level) made the valley of the stream Lona/Lónya so narrow that it is a vantage point of the pass. The road in the narrow valley, squeezed between two hills, in the middle of the village takes a sharp turn to the left. The old fortress district was in the area curbed this way. The two hills are gradually declining towards northwest.

The shape of the fortress is similar to a pie with a sharp angle and an arc at the end, pointing towards north-northeast. Both sides are well defendable, sloping in 25°–45°. the early medieval fortress district was built in this place with a number of villages and churches around it.

The excavations beginning in the early 60's in the last century were conducted with preconceptions, as the centre of 'lord Gelou' was thought to have been discovered before the start of the excavations, which is an impassable way from a scientific point of view.

From 1964 on there were archaeological excavations carried out in Dăbâca/Dobeschdorf/Doboka with shorter intervals, which took more than 20 years. During these excavations three churches were excavated which were renovated and rebuilt several times (Fortress Area IV, A. Tămaș's Garden, and the Church of Boldâgă/Boldogasszony) together with 871 graves in three cemeteries around them (most of the graves were dated back to the 11th–13th centuries) and sections of settlements that were inhabited in different periods from the stone age to the 16th century.

Besides these archaeological sites, in a small area by wrong methods, probing excavations were carried out to the south-west of the castle, at a height of 353 m above sea level, near the stream

called Braniște/Branistye (slavic toponym!), they were excavated a part of a cremation cemetery (1972, 1973), respectively a few pit houses. From documentation reveals that were excavated 9 or 10 grave pits, in which found 'burned bones' and 'bones', nevertheless without anthropological analysis these informations are very uncertain. After Kurt Horedt were excavated 15 inurned cremation burials, respectively one cremation in urn. Unfortunately the documentation is a very bad quality.

This site, together with other cremation cemeteries, was dated to the 7–9th centuries by Kurt Horedt, although his dating is based upon other Transylvanian cemeteries. István Bóna dated them to the 7th–10th centuries.

There are two major groups of cremation burials in the Little Someș/Somesch/Szamos Valley, the group of cremation burials *with scattered ashes* and that of the *burials with urns* (the rites themselves). In our opinion, mounds do not only fall in the category of customs but they are also the elements of social representation, whose *mnemonic* and visual effects, the latter of which comprises the effect of changing the landscape, are important to represent the status. Nevertheless, mounting a mound was also an economic issue, as mounting 14–20 m high mounds may involve some kind of structured community and people forced to work, which would clearly indicate a relatively social hierarchy. To our mind, its social prestige must not be underestimated in a microregion like the Little Someș/Somesch/Szamos Valley.

When looking at the map of 10th century cemeteries, one has to observe a complete lack of the 10th century cemeteries with a large number of graves and with poor furnishings (without weapons and horse burials) and the cemeteries of the population of the era of the hungarian conquest in Cluj, whose high percentage was buried with their weapons, are scattered appearing like islands. Concerning this phenomenon, we suppose that the population leaving behind the cremation burials (the 'Slavonic' speaking population) and the conquerors must have been in contact in the 10th century.

We consider it important to emphasize that the existence of a large number of Slavonic place names around Cluj and in the valley of the Little Someș/Somesch/Szamos at a later time, may give an answer to the question why there is a chronological gap (due to archaeological deficiencies!) between these cremation burials and the churchyard cemeteries appearing in the second half of the 11th century and in the 12th century. The various Slavonic place names and hydronyms such as *Dezmér*, *Dombró*, *Gesztrágy*, *Gorbó*, *Hója*, *Kályán*, *Mákó*, *Méra*, *Lóna*, *Palatka*, *Plecska*, *Szelicse*, *Szomordok*, *Szopor*, *Szovát*, *Sztána*, *Valkó*, *Vista*, *Zsuk* provide us with an issue that is to be addressed, as to how they found their way into Hungarian and later into Romanian. Certainly, this question cannot and must not be answered by an archaeologist.

The conquering Hungarians of the 10th century did not destroy this population, but integrated them into the economic and political-military structure of that age, certainly as a conquered population. In this respect we assume that from a chronological point of view it is a mistake to draw the upper boundary of the cremation cemeteries at the 9th century. But an even greater mistake was made, because they bound this chronological system artificially to the archaeological periodisation of other regions (in the first instance to the Great Plain). The greater part of the archaeological interpretations, the disappearance of the cremation burials was linked to the downfall of the Avar Khaganate, ie an archaeological phenomenon was explained by a political-historical event. So, without the minimal archaeological evidence, the population of cremation cemeteries was made to disappear from the archaeological maps – because the Avar Khaganate fell down.

In this case the following questions arise:

1. What happened to this population? – no one has answered this so far;
2. Why and how should the disappearance of a political structure result in the disappearance of a population (based upon the technical realities of the early Middle Ages)?

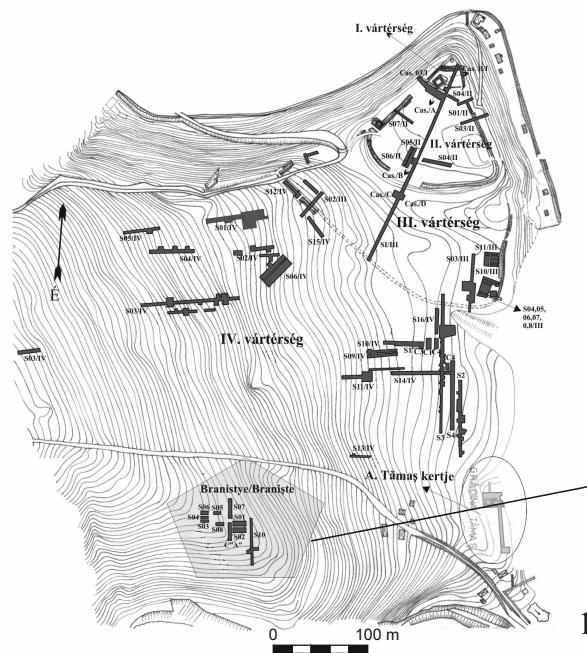
After studying the history of ideologies, it is not difficult to pinpoint the root of this theory, but it cannot be connected to the early Middle Ages but to the specific thinking of the 19th – 20th centuries, or to be more exact to a modern myth, the myth of 'unity'. According to this train of thought, the state – the nation – the micro-community – the individual all form an undividable (much more biological) unit, which can be considered one of the great historical lies! We are approaching Orwell and his 1984, the implantation of the role of modern states into other historical ages. However, it has nothing to do with the power structures of the early Middle Ages and their (technical) possibilities.

To draw the conclusion, we think that this population leaving behind cremation burials saw the Hungarian conquest and the early Árpád era and as a result they were integrated into the structures of the Árpád era and they were converted to Christianity and became ‘*Hungarians*’ (therefore one can hardly speak about archaeological-funerary markers after the 10th century, everything became uniformed under the reign of the Árpád dynasty, similarly to the phenomenon that took place in the late Avar age). Therefore, in our opinion, the chronology of the cremation cemeteries along the River Little Someş/Somesch/Szamos should be thought over again, and their chronological sequence should be checked by ¹⁴C tests. And above all, new excavations should be carried out in the microregion of the Little Someş/Somesch/Szamos because there is *something fishy*!

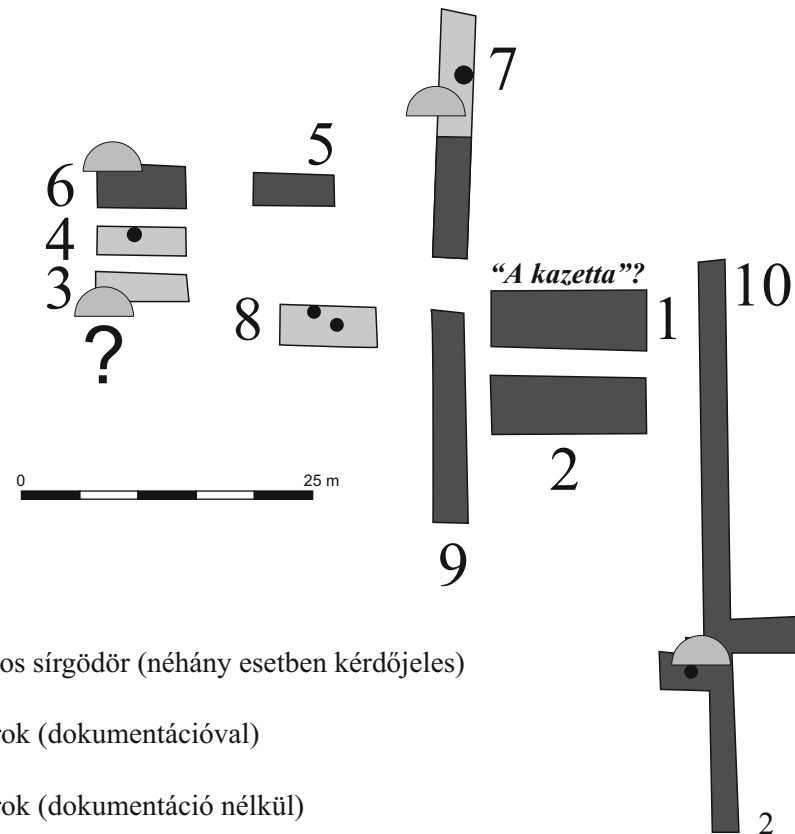

- temető
- templom körüli temető
- gödörházak
- kemence

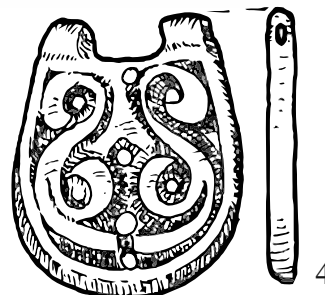
1. tábla Doboka várkomplexuma és a feltárt hamvasztásos temető helyzete

É

7. kutatóárok 3

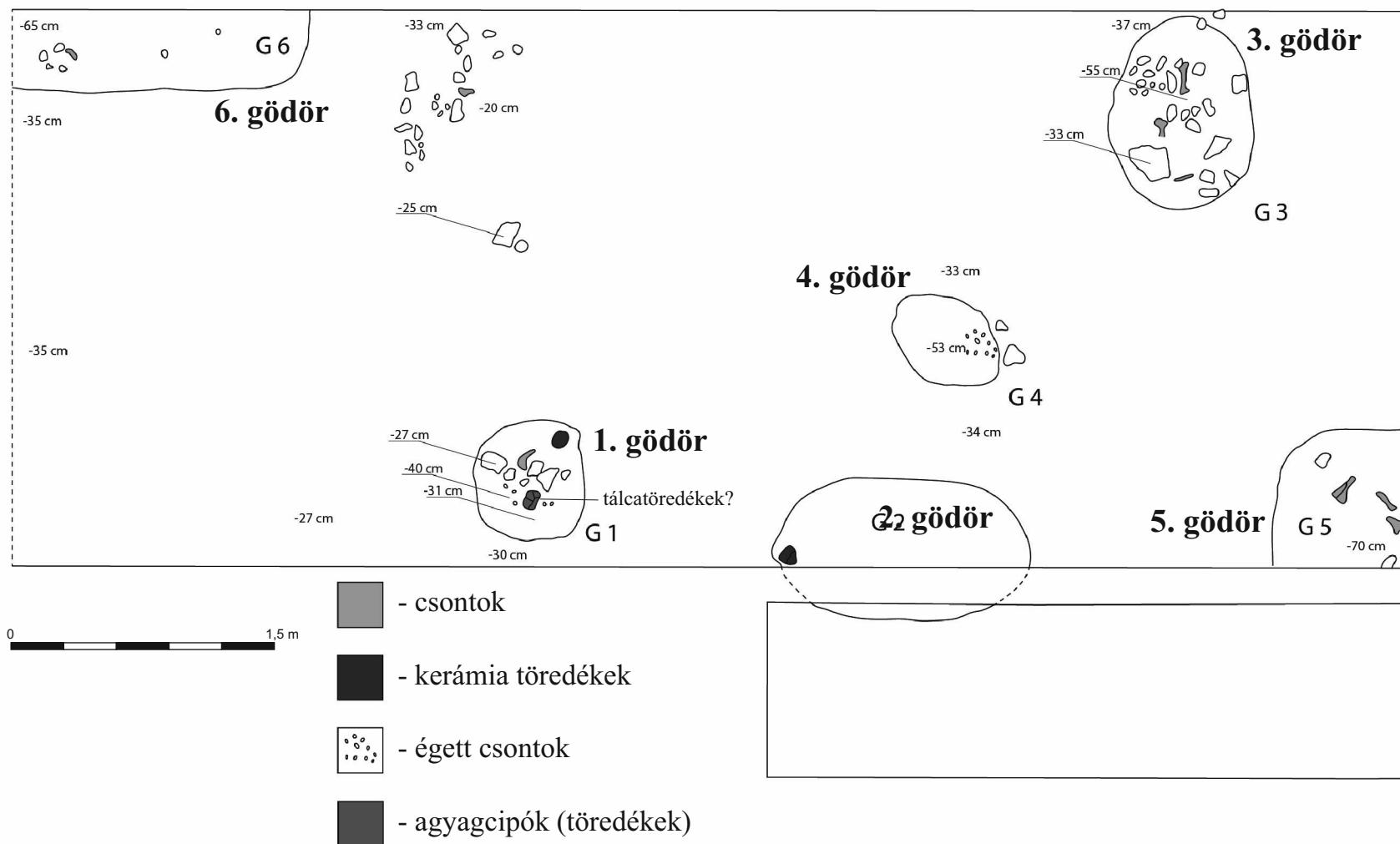
Sírmelléklet vagy a 3. kutatóárok gödörháza

- - hamvasztásos sírgödör (néhány esetben kérdőjeles)
- - kutatóárok (dokumentációval)
- - kutatóárok (dokumentáció nélkül)

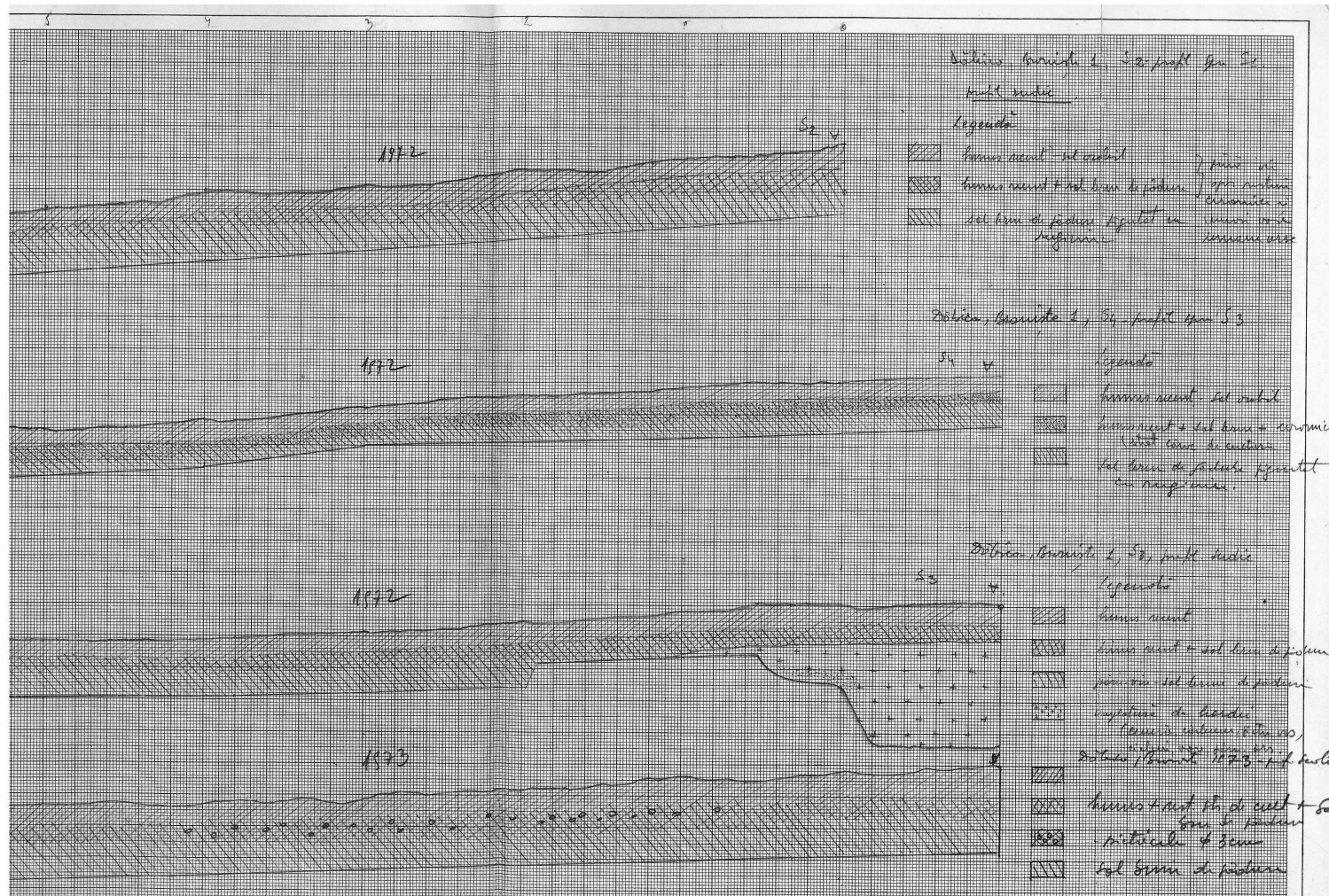
A?- „A“ kazetta?

1 - kutatóárok számozása

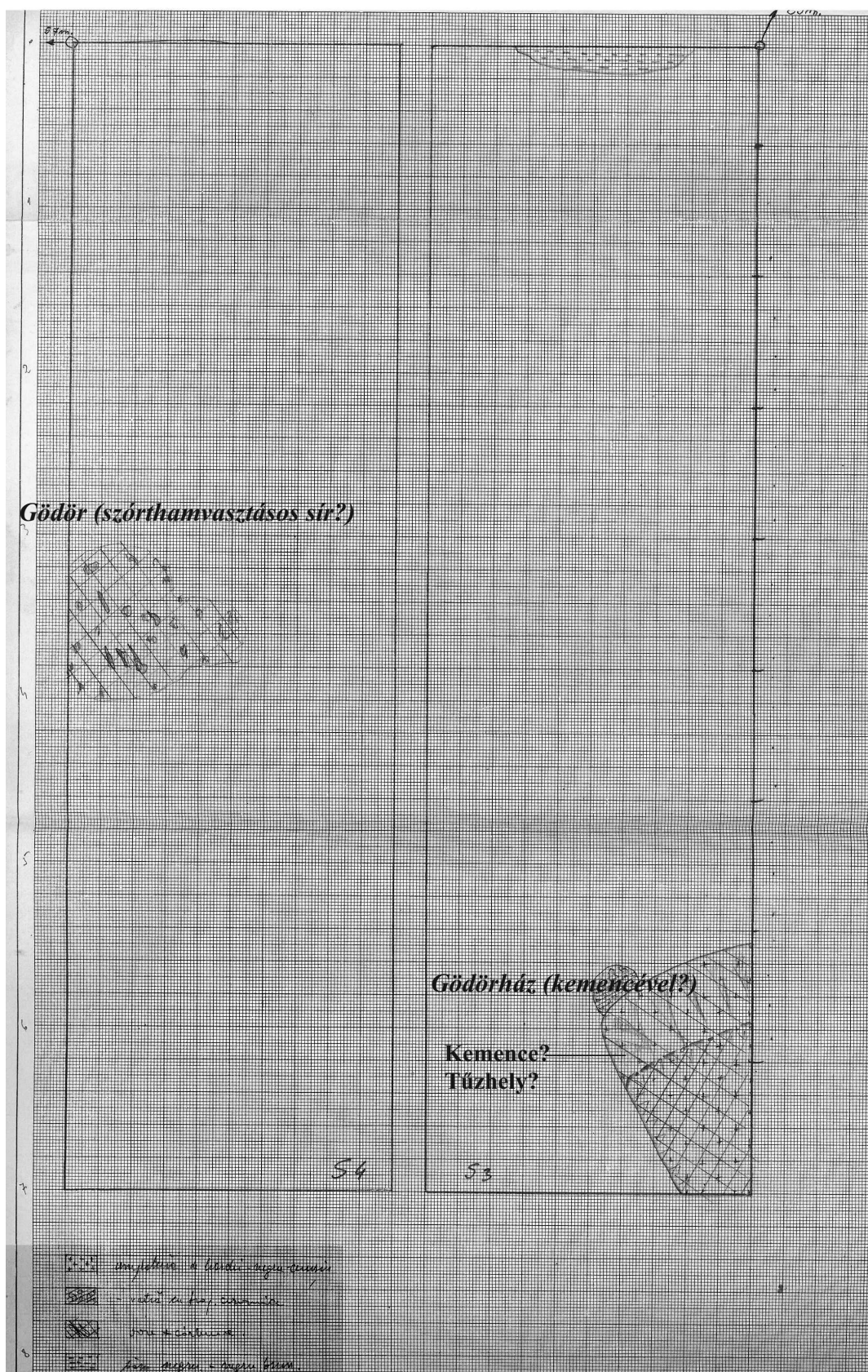
2. tábla 1–2. A feltárt terület felület alaprajza; 3–4. A kérdéses mellékletek

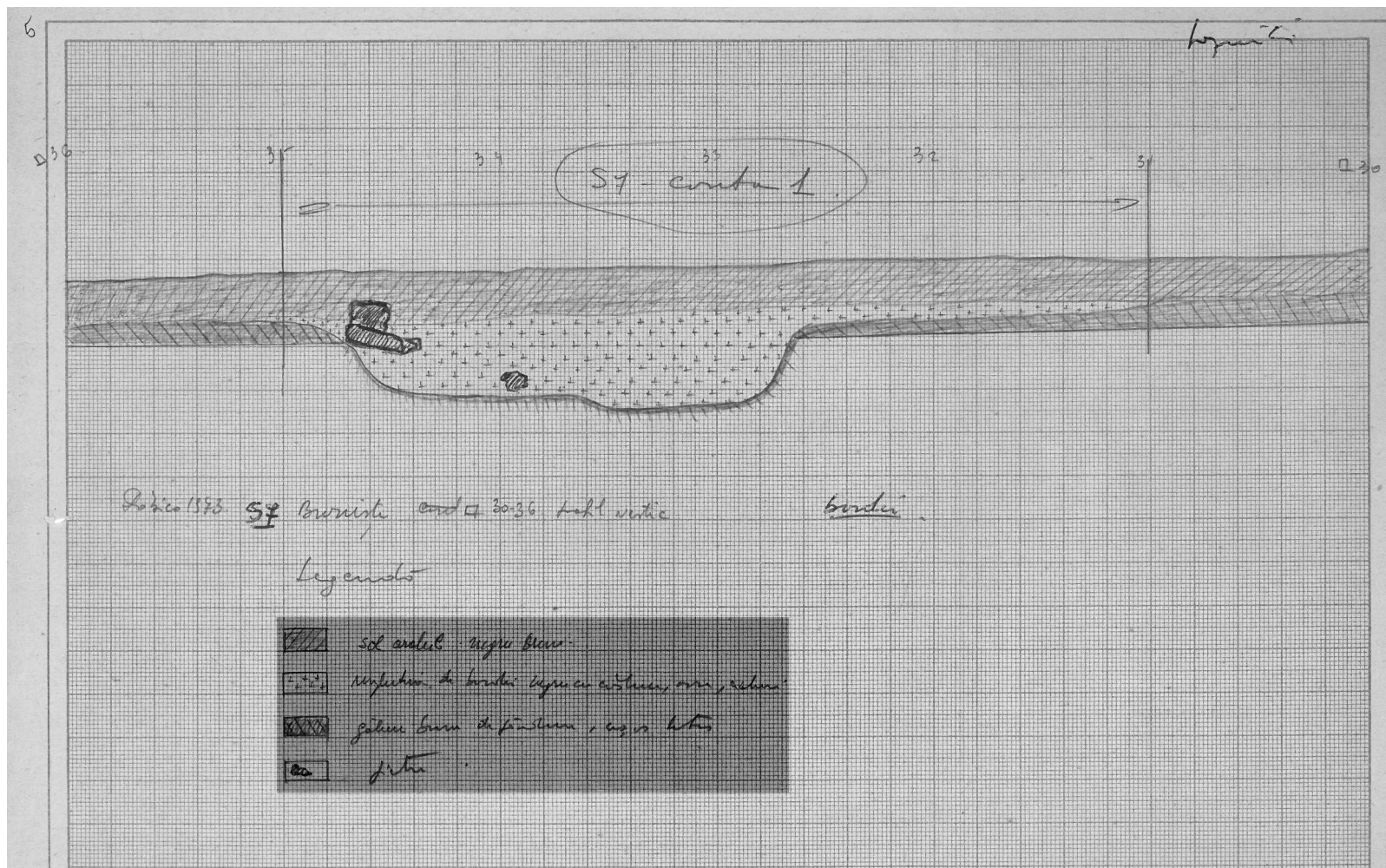
4. tábla A szelvény (1972) (a tanulmány szerzői által átszerkesztett változat)

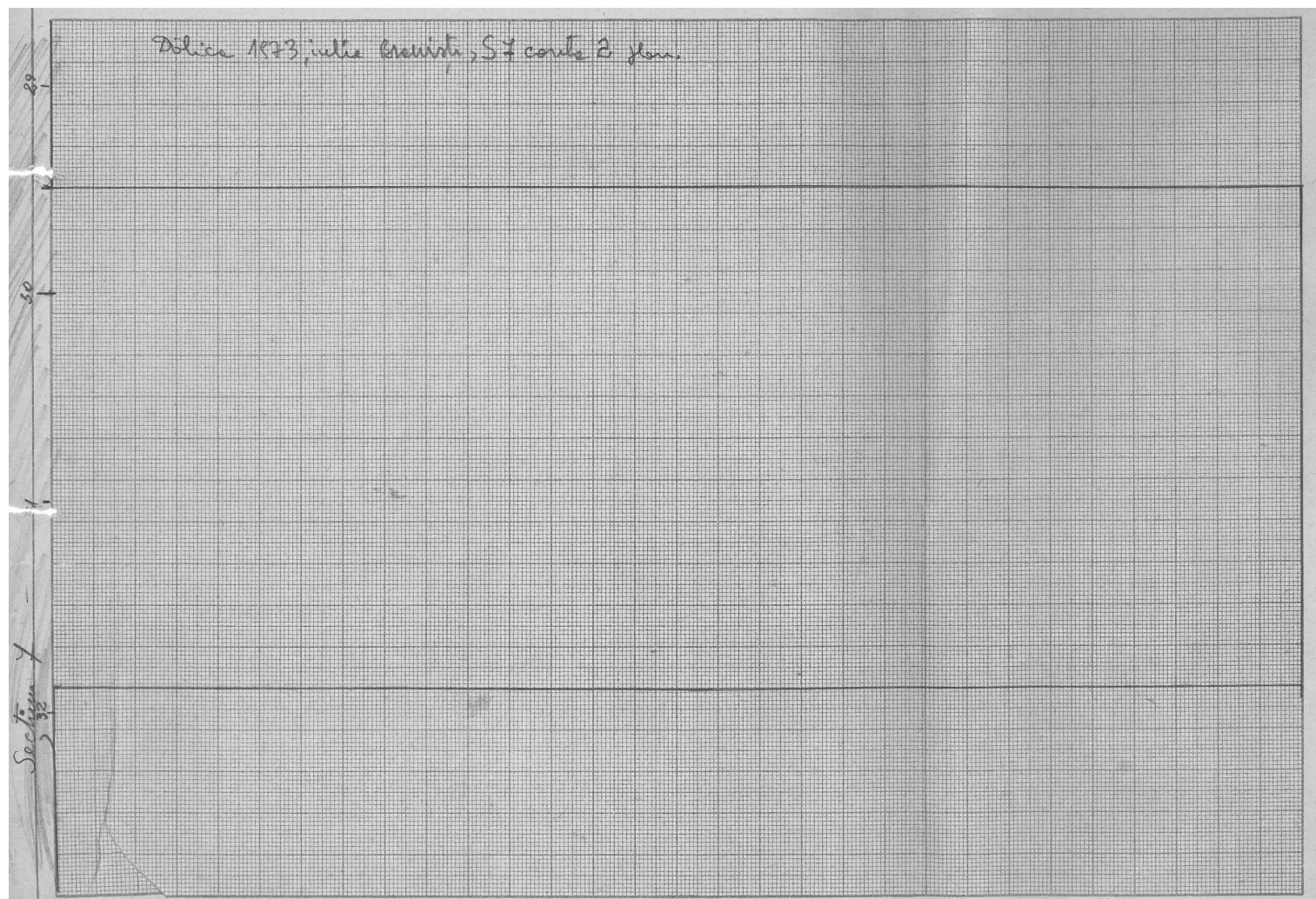
5. tábla Az S2, S3, S4, S7 kutatóárkok (1972/1973) eredeti profilrajzai (az eredeti dokumentáció alapján)

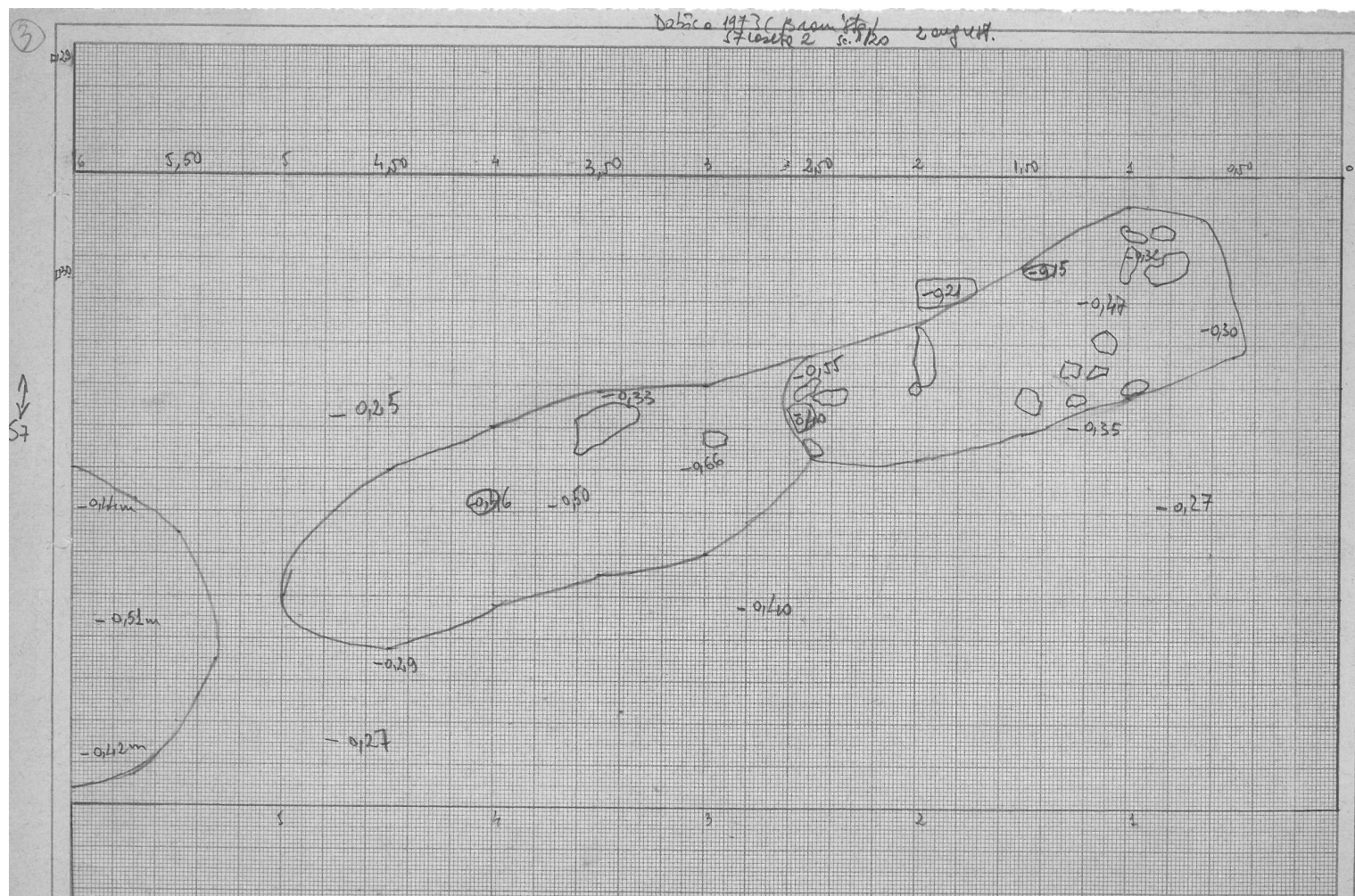
6. tábla Az S3 és S4 kutatóárkok alaprajza (az eredeti dokumentáció alapján)

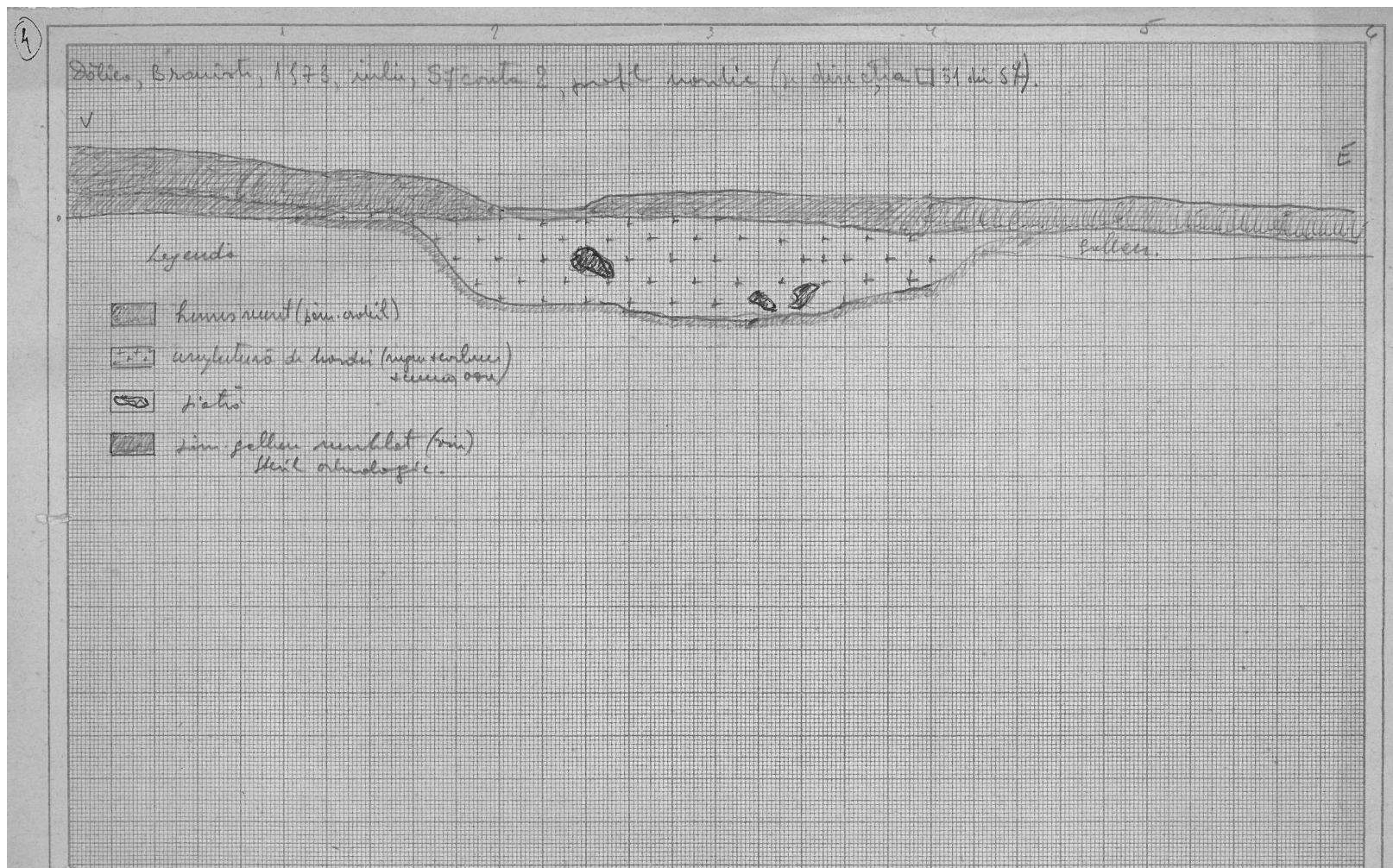
8. tábla Az S7 kutatóárok egy részletének profilrajza (30–36 méter) (az eredeti dokumentáció alapján)

9. tábla Az S7 kutatóárok egy másik, azonosíthatatlan részlete (az eredeti dokumentáció alapján)

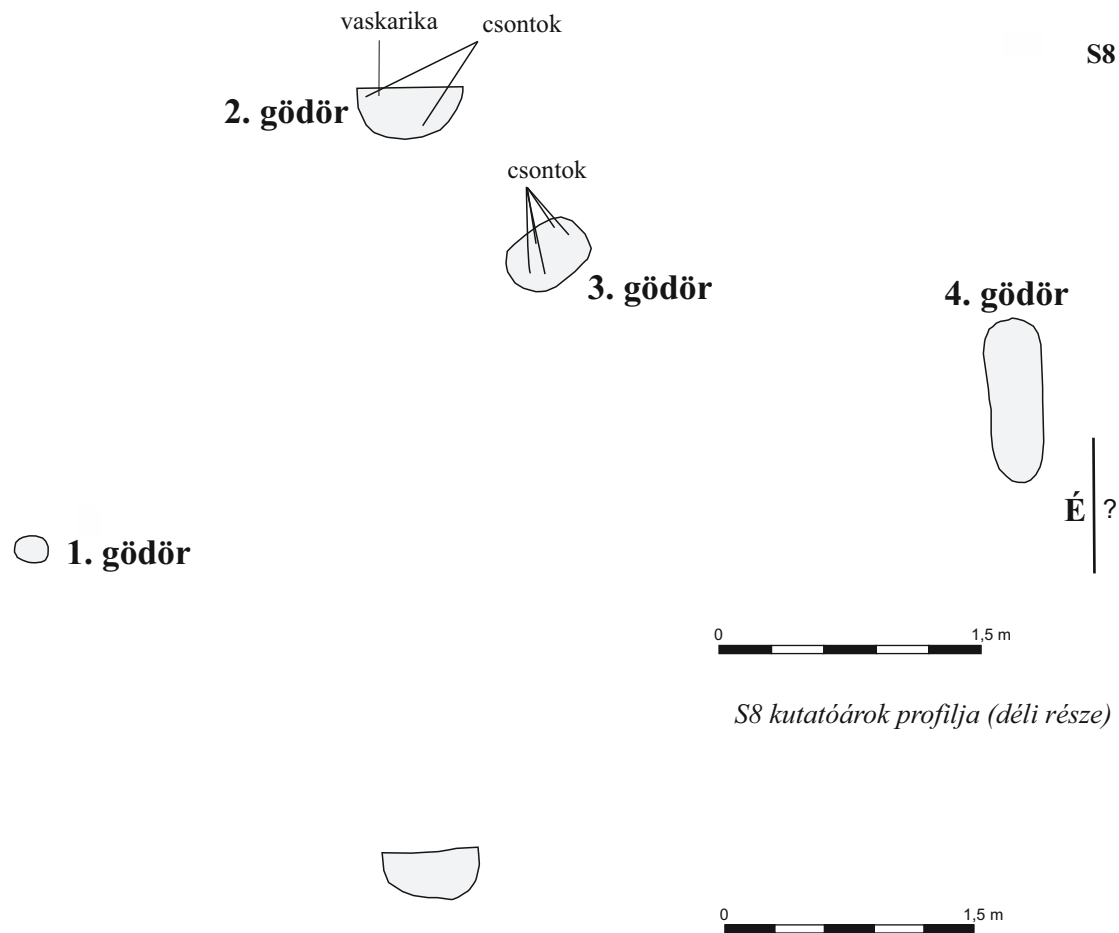

10. tábla Az S7 kutatóárok egy másik, azonosíthatatlan részlete (az eredeti dokumentáció alapján)

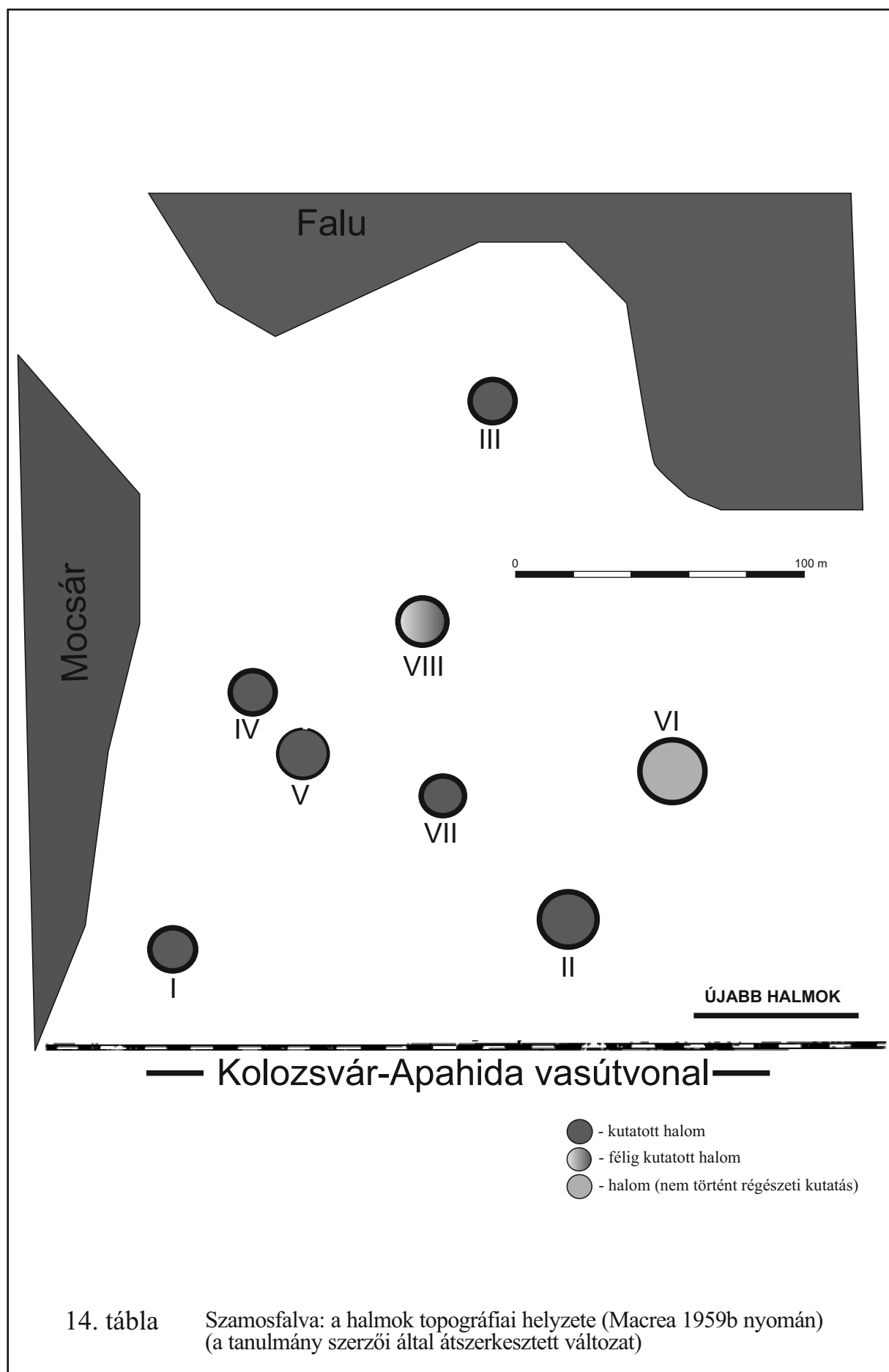
11. tábla Az S7 kutatóárok egy másik, azonosíthatatlan részletének profilrajza (eredeti változat)

- - kő
- - vaskarika
- - csontok

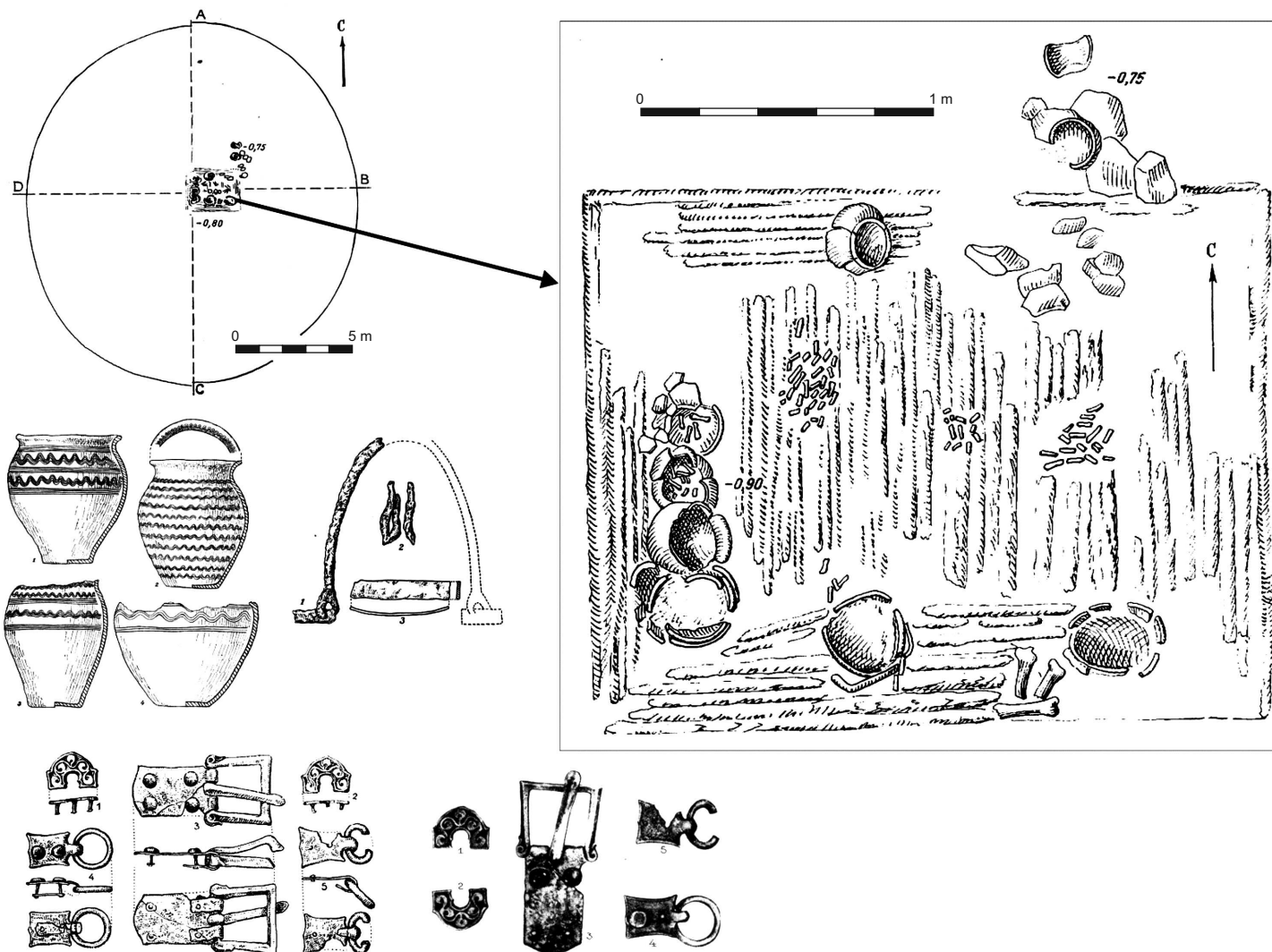
- 1. réteg
- 2. réteg
- 3. réteg

13. tábla Az S8 kutatóárok (a tanulmány szerzői által átszerkesztett változat)

14. tábla

Szamosfalva: a halmok topográfiai helyzete (Macrea 1959b nyomán)
(a tanulmány szerzői által átszerkesztett változat)

15. tábla Szamosfalva - I. halom (Macrea 1958 és Macrea 1959a nyomán) (a tanulmány szerzői által átszerkesztett változat)

16. tábla Szamosfalva - I. halom (Macrea 1959a nyomán) (a tanulmány szerzői által átszerkesztett változat)